

קונטרס

הלכות השכיחות בטיסה

הרב שבתי יונה פרידמן

צפת עיה"ק

ההכנות לטיסה

לפני היציאה לדרך

- א. היוצא לדרך צריך לקחת עמו הטלית והתפילין¹.
- ב. כשאורז את חפציו יש לארוז את הטלית והתפילין תחילה. לאחר מכן אפשר להוציאם, אך בהם יש לפתוח את מלאכת האריזה².
- ג. נכון לקחת עוד טלית קטן, שמא יקרעו ציציותיו³.
- ד. יש לקחת ספר ללימוד בדרך⁴.
- ה. סגולה למי שמפחד מטיסה - לקחת עמו תהלים ותניא (אותיות איתן) וכפשוט טלית קטן כשר⁵.
- ו. אין לצחצח את הנעליים ביום היציאה לדרך⁶. ויש מקילים אם רק מנקה אותם מלכלוך⁷ או כשאחר מצחצח עבורו. ויש מתירים אם אינו הולך ברגליו⁸.

(1) ולא יסמוך על השאלה מאחר (משנה ברורה סק"י סק"כ. שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' רכד).

(2) שערי הלכה ומנהג ח"ה עמ' נג.

(3) אליה רבה שם סקט"ו. כף החיים שם אות כ"ג. אומרים בשם הרבי שלפני היציאה לדרך יש לבדוק שהציצית מהודרת (מפי השמועה).

(4) ערוך השלחן סק"י סט"ו.

(5) שערי הלכה ומנהג שם עמ' נד. ועפ"ז (וכן ממ"ש בהמשך) יוצא, שהיוצא לדרך צריך לקחת אתו סידור, תהלים ותניא וכן ספר ללימוד השיעורים וכו'.

אולי כדאי לקחת גם קופת צדקה כסגולה לשמירה (ראה שערי הלכה ומנהג ח"ג עמ' מח לגבי קופת צדקה במכונת). למנהל חברת מטוסים שאירעה תאונה באחד ממטוסיו כתב הרבי שיהיה בכל מטוס "סידור, תהלים, וטופסי תפלת הדרך מונחים בכמה מקומות" (דבר מלך עמ' 105).

ובעת חלוקת דולרים ביום ראשון אמר הרבי לטייס שישים קופת צדקה במטוס, וישפיע גם על טייסים אחרים לעשות כן.

(6) צוואת ר"י החסיד. ולכאורה אינו כולל את הלילה שלפניו, דכל זמן שאפשר לומר שלא על זה כיוון בצוואה, אמרינן (ראה שערי הלכה ומנהג ח"ג עמ' מו חקרי מנהגים ח"א עמ' צט).

יש אומרים (דמשק אליעזר שם) שהטעם הוא כדי שלא יחשדוהו בני אדם שעד עכשיו היה (מגודה ו) אסור בזה (וראה לקמן הערה 20). ובשם אדה"ז שהטעם לדבר זה צריך חיבור גדול כספר של"ה (ספר שבעים תמרים על צוואת ר"י החסיד סמ"ד וראה חקרי מנהגים ח"א עמ' צה).

ולכאורה מדובר דווקא כשיוצא לדרך רחוקה, וכמ"ש הפוסקים לגבי מי ששכח חפץ וצריך לחזור לביתו (לקמן אות טו), שהרי הלשון בצוואת ר"י החסיד בשניהם דומה: "ילך לדרך" (יש גורסים "ליסע", אך אינה הגירסא הנפוצה, שהרי יש מתירים לצחצח אם נוסע ואינו הולך ברגליו (ראה לקמן)). וכן משמע גם מזה שכתבו הפוסקים (שבהערה 8) שלמחרת, בהיותו בדרך, מותר לצחצח, אם כן מדובר שיוצא לכמה ימים. ועדיין צ"ע.

(7) יש להעיר, שהרבי הרש"ב בהיותו בדרך לא ניקה אפילו האבק שע"ג הנעליים (שמועות וסיפורים ח"א עמ' 207).

(8) שמירת הגוף והנפש סצ"ד. שולחן ערוך הקצר פפ"ח ס"ו. חקרי מנהגים ח"א עמ' צה (ישם נוטה להחמיר).

ז. היוצא לדרך ישתדל שיעשוהו שליח למצווה, כגון שיתנו לו מטבע לתת לצדקה במחוז חפצו, או שייקח בעצמו מטבע ויעשה בו סימן ויאמר: כשאבוא למקום פלוני אתנהו בלי נדר לצדקה.⁹

ח. לפני היציאה לדרך ראוי ליתן צדקה, שנאמר¹⁰ "צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו"¹¹.

ט. היוצא מביתו בתוך שלשים יום קודם הפסח ולא חושב שיחזור עד לפסח, צריך לבדוק את החמץ לאור הנר, בלי ברכה, בלילה שלפני יציאתו, ואחר הבדיקה יבטל כל החמץ שלא מצא¹². ואם מוכר את כל החמץ שבביתו לגוי, אינו צריך בבדיקה, ומכל מקום אין לאדם להפקיע מעצמו את חובת הבדיקה, וטוב שישכור מבעל הבית (בקנין כסף או סודר), קודם ליל הבדיקה, את החדר שבו מתאכסן, ויכניס לחדרו חמץ שלו ויתחייב בבדיקת חמץ בברכה¹³, או שעל כל פנים ישתתף ויעזור בבדיקת החמץ של בעל הבית¹⁴.

בעת היציאה לדרך

י. יפרד מחברו מתוך דבר הלכה ומתוך שמחה, ויזהר שלא להיפרד מחברו מתוך בכיה, כי הוא סכנה גדולה. אם אי אפשר לעצור את עצמו, יבכה ואחר כך יפרד¹⁵.

יא. על הנוסע להשתדל שילוו אותו, כי כל המתלווה אינו ניזוק¹⁶.

יב. לא יאמר הנוסע למלווה שיחזור למקומו¹⁷.

9) כף החיים סק"י אות ז"ך. שולחן ערוך הקצר פ"ח ס"ט. וראה אג"ק חי"ט עמ' טו (הוראה לאשה שיצאה לטיול לקשר את הנסיעה בשליחות מצוה). וכן בחלוקת דולרים כשהודיעו לרבי שנוסעים לארץ הקודש (וכדומה) נתן הרבי דולר נוסף לתת בארץ הקודש.

במנהג ישראל תורה (סק"י אות ב), שאם נתנו לו שליחות לצדקה, יתן דוקא מה שנתנו לו. אבל הרבי כשנתן שליחות מצוה לצדקה אמר שאפשר לתת אותו או חילופו. ובאג"ק אדמו"ר מהור"י צ"ח (ט אגרת ב'תשפז), שנתן לנוסע סכום כסף בתור שליחות מצוה, על מנת לתת חצי במחוז חפצו, וחצי כשיחזור לביתו.

ומשמע, שבשליחות לצדקה צריך שיהיה מעשה: או שמישהו יתן לו לתת, או שיעשה בעצמו סימן, כנ"ל, ולא מספיק מחשבה או אמירה ע"ד נתינת צדקה.

10) תהילים פה, יד.

11) קיצור שולחן ערוך ס"ח ס"ו. כף החיים סק"י אות כד. שולחן ערוך הקצר שם.

12) שו"ע אדמו"ר הזקן סתל"ו ס"א. סכ"א. ועוד.

13) פסקי תשובות סתל"ו אות ב.

ויש שחששו בקשר לברכה (כיון שזוהי הערמה), והציעו שישמע הברכה מבעל הבית בחדרו ומיד יבדוק.

וכ"ז כשמוכר את כל החמץ שבביתו לגוי (שאו אין חובת בדיקה - שו"ת צ"צ או"ח סמ"ז) ועוזב את ביתו קודם ליל בדיקת חמץ, אבל עדיף שלא ימכור חדר אחד ושם יבדוק בברכה בליל בדיקת חמץ (פסקי תשובות שם הערה 25). ואם טס בליל בדיקת חמץ, למרות שצריך לבדוק את תיקו וכיסו בגדיו מחמץ, מ"מ אינו יכול לברך על בדיקה זו (שם סתל"ג אות ז).

14) ע"ד מ"ש אדמו"ר הזקן בסידור "ויעמיד מבני ביתו אצלו לשמוע הברכה שיבדקו איש במקומו", והוא כדי לזכות את ב"ב במצוה (שערי הלכה ומנהג ח"ב עמ' פג), ואף כאן, ע"י ההשתתפות בבדיקה יש לו חלק במצוה.

15) שמירת הגוף והנפש סצ"ו ס"א (מכף החיים סק"י אות יט). יור"ד סקט"ז אות קסא. פסקי תשובות סק"י אות ט' ועוד.

16) סוטה מו, ב.

17) כף החיים שם אות טו. שמירת הגוף והנפש סצ"ו ס"א וס"ג. שולחן ערוך הקצר פ"ח ס"י.

דווקא בפירוש לא יאמר למלווה לחזור, אבל ברמז מותר (פסקי תשובות סק"ו הערה 121). וכן משמע מספר השיחות תש"א עמ' 148 (התקשרות גליון תרעה).

שיעור לוי - נוהגים להקל שיהיה ד' אמות מחוץ לביתו (שולחן ערוך הקצר שם).

וטוב שיטול רשות מגדולי העיר כדי שיברכוהו, ויאמרו לנוסע לך לשלום ולא לך בשלום (שו"ע אדמו"ר הזקן סק"י ס"ט).

יג. המלווה יעמוד במקומו עד שהנוסע נעלם מעיניו¹⁸.

יד. אין לקחת ברכת פרידה מאדם פעמיים¹⁹.

טו. שכח משהו בבית ויצא כבר מהבניין, לא ישוב לקחתו²⁰, אלא אדם אחר יוציאו עבורו.

והיינו רק אם (א) יצא על מנת ללכת לדרך רחוקה²¹, (ב) אינו חוזר באותו יום²².

אם מדובר בדבר חשוב ביותר או בדבר מצוה – יש מקליין²³.

לחזור לבית בלי ששכח משהו - נסתפקו הפוסקים²⁴.

טז. צריך לעסוק בתורה בדרך, שנאמר²⁵ "ובלכתך בדרך"²⁶.

במשך הנסיעה יש ללמוד על כל פנים מספר שורות מספר התניא ולומר איזה מזמורי תהלים

וכן את שאר השיעורים²⁷, ועל ידי זה נעשית הנסיעה נסיעה של מצוה²⁸.

טרם הנסיעה ממקום מדורו יסדר התוועדות חסידיה, ויקבל ברכת הפרדה מחבריו הטובים, וכמאמר הידוע: חסידים לא נפרדים, כי לעולם אינם נוסעים איש מרעהו. היכן שנמצאים – אנו משפחה אחת (היום יום 'אדר ב').

18) קיצור שולחן ערוך ס"ח ס"ו כף החיים שם אות ט"ז. שולחן ערוך הקצר שם.

19) אבל זה אפשרי אם בתחילה נעשה הפרידה בתור פרט ועכשיו בתור כלל, לכמה אנשים יחד (שערי הלכה ומנהג ח"ה עמ' נג). ולכאורה הוא הדין גם להיפך.

20) צוואת ר"י החסיד.

יש אומרים (דמשק אליעזר שם ועוד) שהוא מכיוון שהיוצא לדרך השכינה מלווה אותו, ואין זה מן הראוי לעזוב אותה ולשוב לביתו. ויש להעיר מתורת מנחם (כרך יג עמ' 139) לגבי צוואת ר"י החסיד: טעמי ההוראות נשארו בהעלם, וקיומם הוא ללא הבנה והשגה.

21) כף החיים יו"ד סקט"ז אות קסב.

22) מילי דחסידותא (על צוואת ר"י החסיד מהגאון מבוטשאטש) אות מג.

23) שמירת הגוף והנפש ס"ט ס"א ואילך. שולחן ערוך הקצר פ"ח ס"ב. ועיין שם שמציע שיחזור על מנת לתת צדקה, ואז יכול לחזור, כיון שחוזר (גם) לצורך מצווה.

ומה שמסופר על אדמו"ר הזקן שכשברח מנפוליון חזר לביתו לקחת חפצים ששכח (ליקוטי דיבורים המתורגם ח"א עמ' 22) אפשר לומר שלא נכנס לבית, אלא ביקש מאלו שחזרו איתו להוציא את החפצים. או אפשר לומר שהיה בזה צורך גדול.

24) שיש הגורסים בצוואת ר"י החסיד שמדבר על מקרה שלא שכח (שמירת הגוף והנפש שם ס"ו). וצ"ע ממ"ש בסעיף לפני זה להתייר).

הרש"ז גורארי' (שה"י מקפיד לקיים את צוואת ר"י החסיד), הגיע פעם לשדה התעופה, ונדחתה טיסתו, ולא רצה לחזור לביתו (למרות שלא שכח משהו) מצד צוואת ר"י החסיד, ושאל במזכירות מה לעשות. הרבי ענה (ע"י הרב חדוקוב) שילמד פרק תניא, ואז יהפוך למציאות חדשה, ויוכל לחזור, למחרת התקשר אליו הרב חדוקוב ושאל האם אכן אימץ את עיצה זו, שכן הרבי התכוון באמת שנהיים אדם חדש ('בכל ביתי נאמן הוא' עמ' 518).

אם נכנס לבית אחר לפני שחוזר לביתו - לכאורה אין חשש. וכן משמע ממ"ש הפוסקים שם, שכל החשש לחזור (אם שכח חפץ) הוא דווקא אם חוזר לביתו, ולא כשחוזר לבית אחר (כגון ששכח חפץ בבית מלון).

25) דברים ו, ז.

26) שו"ע אדמו"ר הזקן סק"י ס"ט. ובלקו"ש חל"ה (עמ' 198 ואילך). נדפס גם בשערי הלכה ומנהג ח"ג עמ' קכט) חוקר, האם החיוב של לימוד תורה בדרך הוא מצד החיוב התמידי של לימוד תורה, שאפילו בדרך צריך ללמוד, או שזה חיוב מיוחד שחל על ההולך בדרך, כי כל הדרכים בחזקת סכנה ותורה מגינה ומצילה (וראה שם נפק"מ למעשה). ומכריע ע"פ שיטת אדמו"ר הזקן כאופן הראשון.

27) אג"ק ח"ט עמ' רסח. ובמענה הרבי לבקשת ברכת הדרך לטיסה נכתב, "בטח לומדים השיעורים בעת הטיסה וכו' כנהוג מאז, כמובן נוסף על תפילת הדרך" (עצתו אמונה עמ' 242). וראה גם לעיל הערה 5.

28) שערי הלכה ומנהג ח"ג עמ' מח.

היכן ומתי לטוס

יז. אם אפשר יש לטוס ב'אל-על', שהיא חברה יהודית, על פי הכתוב²⁹ "קנה מיד עמיתך"³⁰.

יח. יש לטוס במטוס גדול (בעל ארבע מנועים)³¹.

יט. אין לטוס מעל הר הבית³².

כ. אין חיוב על כהן לבדוק מראש אם המטוס יטוס מעל בית קברות יהודי³³.

כא. יש נפטר בתוך המטוס - אסור לכהן לטוס בטיסה זו, אבל אינו צריך לברר על כך מראש. אם נודע לו באמצע הטיסה, עליו לרדת בהזדמנות הראשונה, גם אם יש בזה חסרון כיס³⁴.

כב. אין לטוס בטיסה שיוצאת מיד במוצאי שבת³⁵.

(29) ויקרא כה, יד.

(30) אג"ק ח"ג עמ' רצב. ובגליון התקשרות (תתסב) מסופר ששאלו את הרבי (תמוז תשל"ד) אם צריך לנסוע דוקא בחברת אל-על, והרבי אמר להם שכך ממע מהגמרא, והביא כמה מקורות.

כשהמחיר אצל היהודי גבוה יותר (עד שיעור שתות – 16%) - אם היהודי שומר מצוות, יש לקנות דווקא אצלו (שו"ת מנחת יצחק ח"ג סקכ"ט. שו"ת עטרת פז ח"א כרך ג חו"מ ס"י). ולא שייך בזה הידור מצוה עד שליש (ראה שו"ע אדמו"ר הזקן סרמ"ב קו"א סק"ד).

(31) אג"ק ח"ד עמ' רעג. ח"ט עמ' רצג. וצ"ע אם זה שייך גם במטוסים של זמננו. ושמעתי שכמה שנים לאחר הוראה זו שאלו את הרבי והתיר לטוס במטוס שאין בו ארבע מנועים.

(32) פסקי תשובות סתקס"א אות ה.

(33) שו"ת בצל החכמה ח"ב ספ"ב. שו"ת משנה הלכות ח"ט סרכ"ו. שו"ת באר משה ח"ז ב ספ"ח.

אם יודע מראש שיטוס מעל בית קברות יהודי - אסור (כן משמע מהפוסקים הנ"ל).

ויש להעיר משערי הלכה ומנהג ח"ג עמ' שצה, לגבי כהן הנוסע ברכב בתוך בית קברות, שהרכב נחשב לאוהל, אף שהוא אוהל זרוק, כי החיוב להתרחק ד' אמות מבית הקברות אינו אלא מדרבנן. ומשמע, שטיסה מעל בית קברות חמורה יותר.

(34) שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סקס"ד. שו"ת באר משה שם ספ"ז. ובאריכות בשו"ת חלקת יעקב ח"ב סק"ח, קט. וממ"ש ב'שיח שרפי קודש' עמ' 356 משמע, שמתור לכהן לטוס במטוס שבו נמצא ארון רבו, עיי"ש.

(35) הוראת הרבי (התקשרות גליון ש"פ בראשית). ושם, שמתוך הדברים משמע שזהו גם כאשר עברו יותר משלש שעות, שהוא הזמן של הכנת מטוס. ושמעתי שהרמ"ש אשכנזי מורה לטוס חמש שעות אחר צאת השבת. עוד שמעתי שכיום זמן הכנת מטוס (אל-על) לוקח פחות משעתיים, ואולי פעם לקח הרבה יותר זמן ולכן החמירו יותר.

ואף שמתור ליהנות ממלאכת יהודי מיד במוצאי שבת (שו"ע אדמו"ר הזקן סשי"ח ס"א), הנה מומר לשבת דינו כנכרי לעניין זה, שצריך להמתין עד בכדי שיעשו (ראה בפוסקים שנשמנו בפסקי תשובות סשי"ח אות ג. נטעי גבריאל הלכות יו"ט ח"א פמ"ד ס"ד).

וזהו ע"פ הטעם השני שמביא אדמו"ר הזקן (שם) מדוע ביהודי לא צריך להמתין בכדי שיעשו, שאין חשש שיאמרו לו לחלל שבת, כיון שהישראל לא ישמע לו, וטעם זה לא שייך במומר לחלל שבת. ואולי אפ"ל שגם הטעם הראשון שייך כאן (- שאין חשש שיאמר ליהודי), כיון שע"י שקונה הכרטיס מראש, ע"מ לטוס מיד במוצ"ש, הרי זה כאילו אומר ליהודי לחלל שבת עבורו). אלא שבנסיעה במוצ"ש הדבר יותר קל, כדלקמן.

וכן כתבו הפוסקים (ראה פסקי תשובות שם אות ב) לגבי נסיעה בתחבורה ציבורית (של יהודי) מיד במוצ"ש (כשהתחילה הנסיעה לפני צאת שבת), שלכתחילה אין לנסוע בה עד בכדי שיעשו, אבל בשעת הדחק מותר, ויש המקילים בזה לגמרי.

ומה שהשווה בהתקשרות הנ"ל דין זה למ"ש בשו"ת כתב סופר (או"ח ס"ג. מובא בקצות השולחן סקכ"ד סק"ה) לגבי מסעדה של יהודי המבשלת בשבת בקביעות, שאסור לכל ישראל (גם מצד 'מסייע' ו'לפני עיור') - צ"ע, די"ל שזהו דווקא בדבר איסור שנעשה בשבת ועדיין קיים (כמו בישול), משא"כ כאן, שהאיסור עצמו כבר לא קיים. אלא שמ"מ לא יהנה מכך לכתחילה עד בכדי שיעשו, כנ"ל (וחילוק זה מובא בפוסקים שנשמנו בפסקי תשובות שם).

וכל זה בחברה יהודית (שרוב הנוסעים יהודים) או כשעובדי החברה יהודים, משא"כ בחברה של גויים, שהעובדים גויים וכן הנוסעים רובם גויים, מותר לטוס מיד במוצ"ש (ראה שו"ע אדמו"ר הזקן סרע"ו ס"ז). ויש להעיר, שבספר סוד שיח (הוצאת ופרצת תשנ"ב) עמ' 49 הובאה הוראת הרבי לדחות טיסה במוצאי שבת גם בחברה של גויים. וצ"ע.

כג. אסור לטוס במשך השבת (גם אם החברה נכרית ורוב הנוסעים נכרים), אף אם נכנס למטוס לפני השבת. ואם עולה על המטוס או יורד ממנו בשבת - יש בזה גם משום איסור תחומין³⁶.

כד. אסור לטוס במוצאי שבת למקום שעדיין שם שבת.

אם עבר ונסע - חייב לשמור שם שבת³⁷.

כה. מי שטס לחוץ לארץ אחר יום טוב, כשבחוץ לארץ עדיין יום טוב שני של גלויות - אסור לנחות במקום שגרים ומסתובבים יהודים במרחק אלפיים אמה³⁸ מאזור הנחיתה.

וכן לא יכנס במוצאי יום טוב למקום שגרים שם יהודים, עד שיעבור זמן שיוכלו לתלות שטס במוצאי יום טוב, אלא אם כן לצורך גדול³⁹.

כו. אין לטוס בימי בין המצרים שלא לצורך, ובפרט מראש חודש מנחם-אב.

אין לטוס ביום של יאראצייט⁴⁰.

36) פסקי תשובות סרמ"ח אות ב. וכן אין לתכנן לנחות סמוך לכניסת השבת, כדי שלא יבוא ח"ו לידי חילול שבת (ע"פ צקות השולחן ס"ט סק"ה. פסקי תשובות סרמ"ט הערה 4). ולפי זה ודאי שאין לטוס לכתחילה ביום ו' (בפרט מחצות היום) למקום רחוק, גם אם שם השבת נכנסת יותר מאוחר.

37) פסקי תשובות סרמ"מ אות ב (משו"ת בצל החכמה ח"ד ספ"ג). ושם שעליו לקדש ולהבדיל שוב במוצאי שבת, ועדיף שיצא ידי חובה מבן המקום. כן כתב שם, שאם נאלץ לטוס בתוך השבת (לצורך פקו"נ וכדומה) והגיע למחוז חפצו לפני פלג המנחה של ערב שבת, טוב שישמע שוב קידוש מבן המקום, עיי"ש.

38) 960 מ' (לפי שיעורו של הגר"ח נאה).

39) שם סתצ"ו אות י. נטעי גבריאל הלכות יו"ט ח"א סנ"ח ס"ל. וראה לקמן מהו דין בן א"י הבא לחו"ל לגבי שמירת יו"ט שני ועוד.

40) נטעי גבריאל בין המצרים פכ"ג סק"ח. וזהו עפ"מ"ש בשד"ח פאת השדה מערכת בין המצרים ס"א אות י "שעשו הסכמה ותקנה... שמיום י"ז בתמוז עד תשעה באב לא יוכל שום בר ישראל לטייל בגנות ופרדסים". ובפרט מראש חודש אב, דריע מזליה וממעטין בשמחה.

וכן הוא גם לגבי יום היאראצייט על אביו או אמו. (וראה נטעי גבריאל אבילות ח"ב פ"ע הערה כ"ד).

ואפילו לצורך - נכון שלא יטוס בתשעה באב אלא אחר חצות היום (שם פע"ט ס"ט). ואם טס (לצורך גדול) קודם חצות היום, יכול לשבת על כסא (שם פס"ח ס"ט). ובהוספות ומילואים (עמ' סח) כתב שהרכי נהג לשים נטר תחת מושבו כשנסע במכונית.

ויכול לומר תפלת הדרך גם בתשעה באב (שם פע"ה סכ"ד).

לא' ששאל את הרבי האם להקדים את הטיסה שלו שנקבעה ל"ז בתמוז, אמר הרבי שיתחיל את ההכנות לנסיעה לפני י"ז בתמוז, ועל ידי כך יחשב שהתחיל לנסוע לפני י"ז בתמוז (שערי הלכה ומנהג ח"ה עמ' קיב משיחות קודש ח"ג) יב' תמוז תש"מ עמ' 1172 ובשיחות קודש תשכ"ה ח"ב עמ' 230 "לארוז מזוודה או אפילו מספר ממחטות".

כז. מותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ (שלא על מנת להשתקע⁴¹) רק במקרים מיוחדים, כגון ללמוד תורה, לישא אשה, לסחורה או להשתטח על קברי צדיקים⁴².

ויש אומרים שמותר אף לשאר מצוות⁴³.

כח. מותר (גם לתלמידי ישיבה) לטוס מעבר לים לצורך השתתפות בחתונה משפחתית⁴⁴.

כט. אשה מעוברת צריכה להתייעץ עם רופא האם יכולה לטוס⁴⁵.

41 תוד"ה ללמוד תורה - ע"ז יג, א. רמב"ם הלכות מלכים פ"ה ה"ט. ולפי זה מובן מדוע באג"ק (חכ"ד עמ' ש) כותב הרבי לאחד שהציעו לו להיות שוחט קבוע בחו"ל, שישאל רב מורה הוראה אם מותר לו לצאת מא"י, כיון שמדובר במשרה קבועה, דלכאורה ממה נפשך, אם היציאה מא"י מותרת רק ללמוד תורה וכו', גם אם זה לא משרה קבועה אין לצאת (שהרי לצאת לעניני רשות (כולל פרנסה) אסור גם אם דעתו לחזור מיד), ואם מותר לצאת לכל צורך מצוה (ראה הערה 37), מדוע צריך לשאול רב? אלא מכיון שהרמב"ם (שם) כותב שגם יציאה ללמוד תורה וכו' מותרת רק כאשר דעתו לחזור ושלא ע"מ להשתקע, לכן יש לו לשאול רב האם מותר לו לצאת לצורך משרה קבועה (מצד דוחק הפרנסה וכדומה).

אלא שעדיין צריך עיון משערי הלכה ומנהג ח"ד עמ' רכה, שם כתב וזה לשונו "ידוע דעתי בכלל - על פי הרמב"ם - שאין כדאית יציאה מאה"ק" (ומעין זה בדבר מלך עמ' 22), וצ"ע מדוע כתב בלשון של כדאיות ולא בלשון של איסור, כמו שנכתב במכתבים אחרים (אג"ק שם שערי הלכה ומנהג שם).

ואולי מדובר במקרה שיוציאים לצורך מצוה אבל אין מתכוונים לחזור, וא"כ היציאה היא בהיתר ורק זה שנשארים אסור, אלא שבזה אין מעשה איסור. ודוחק.

42 לגבי נסיעה לרבי וההכנות לכך - ראה אג"ק ח"ט עמ' תיד (מכתב למארגני הצ'רטר הראשון). אג"ק ח"י עמ' רסד, ובאריכות בקובץ 'נוסעים לרבי' המודפס בשנים האחרונות.

בהתקשרות גליון תרפב מביא הוראת הרבי (י"ג אלול תשמ"ב - התוועדות ח"ד עמ' 2172. ר"ח אלול תשמ"ז - התוועדות ח"ד עמ' 309), שבשביל לבוא אליו מארץ הקודש, יש לשאול רב שיתיר את היציאה. ולכאורה ע"פ המתבאר (לעיל ולקמן) ודאי שיש להתיר זאת ומהו המקום לשאלה. ואולי י"ל שזוהי הוראה דוקא לשואלים (שיש להם ספק בדבר). או יש לומר שזהו ע"ד "במקום שאתה מוצא גדולתו, שם אתה מוצא ענותנותו". ובהתקשרות גליון תרפב הביא כמה שיחות של הרבי (תורת מנחם ח"ב עמ' 126 ואילך ועוד) שבהם תבע שאלו שבאו אליו צריכים לנצל את הזמן להוספה בלימוד התורה בנגלה ובחסידות ובעבודת התפילה, ואם לאו אסור להם לבוא אליו.

מותר להפריש דמי המעשר' על מנת להשתמש בהם לצורך מצוות קבלת פני רבו (אהלך באמיתך פ"ב סכ"א. הלכות מעשר כספים פי"ד סמ"ג).

43 אנציקלופדיה תלמודית ערך א"י ח"ב עמ' רכד. שערי הלכה ומנהג ח"ד עמ' רכד.

התוספות (שם) מביא ב' דעות האם מותר לצאת דוקא ללמוד תורה ולישא אשה, או שכל שכן שמותר לשאר מצוות (שהם חשובות). ולכאורה מזה שמנהגנו להתיר היציאה לצורך השתטחות על קברי צדיקים (שערי הלכה ומנהג שם) מוכח דסבירא לן שהוא הדין לשאר מצוות. וכן מפורש באג"ק ח"ט עמ' רלו (מענת הרבי לאשה (נשואה) שטסה לחו"ל (- וא"כ היציאה אינה לצורך חתונה) ש"בודאי תקשר זה עם איזה דבר מצוה, המתיר היציאה מארץ הקודש").

ולהעיר שלגבי תלמידי הקבוצה מאה"ק כתב הרבי (היכל מנחם ח"ג עמ' רד): ביאתם לכאן בתנאי ועל מנת ללמוד בהתמדה. . וע"פ פס"ד הרמב"ם. ואולי י"ל שלגבי בחור, שענינו לימוד התורה, ישנה הקפדה יתרה.

אלא שבעלון קול צופיך (גליון 381) כתב הרב אליהו ש' שהתירו לצאת כדי להשתטח על קברי צדיקים משום שזה חלק ממצוות תלמוד תורה. וצ"ע מקורו. ובשדי חמד (אסיפת דינים ערך א"י) לא מצאתי זה. ואולי אפשר לומר, שבהשתטחות על קברי צדיקים, ובפרט נשיאי ישראל, הנה נוסף על מעלת התפילה ועשיית תשובה שנגרם על ידי כך, הרי זה עוזר למשתטח שהמחשבה דיבור ומעשה שלו יהיו כדבעי וכרצון הצדיק, ועוד מעלות (כמבואר כל זה בקונטרס ההשתטחות ועוד), א"כ יש בזה מעין העניין דלימוד תורה. ועדיין צ"ע.

44 מענה הרבי (דבר מלך עמ' 69) האם להתיר לתלמידים לנסוע: "נשתנו העיתים". וזאת בהתייחסות לשיחה (ש"פ משפטים תשל"ט. נדפסה גם בליקוטי הוראות ומנהגים בעניני שידוכין ונישואין) שאין לתלמיד ישיבה לנסוע מעבר לים לצורך השתתפות בשמחת קרובים. וכן התיר זאת הרבי (והדיגיש את גודל העניין) לתלמידה בחדש כסלו תנש"א (שערי הלכה ומנהג ח"ה עמ' קסט).

45 הוראת הרבי (הובא בספר חוסן ישועות עמ' פז).

תפילת הדרך

ל. רצוי לומר תפילת הדרך, אם אפשר⁴⁶, בדרך למטוס או כאשר המטוס עדיין על הקרקע⁴⁷.
ואפשר לאומרה (בנוסף הרגיל⁴⁸) גם בתחילת הטיסה.

טוב לאומרה מעומד אם אפשר בקלות⁴⁹.

אין מנהגנו להסמיך את תפילת הדרך לברכה אחרת⁵⁰.

עד שיחזור לביתו יאמר בכל יום (חוץ משבת) אחר תפילת שחרית תפילת הדרך, ללא הזכרת
השם בחתימה⁵¹.

העלמת משקל ומכס

לא. אין להעלים משקל יתר ללא תשלום.

46) ויש לעיין, איזה מרחק צריך להיות מסוף עירו עד לשדה התעופה בשביל שיוכל לומר תפילת הדרך כבר בדרך לשדה.
בשולחן ערוך הקצר (דלקמן) כתב שהמרחק הוא שיעור פרסה (3.840 ק"מ). אבל משערי הלכה ומנהג (דלקמן) לא
משמע כן, שכתב שם: "ברובא דרובא צריך להיות הולך בדרך עד שמגיע לאוירון . . . אלא שלולי הנסיעה באוירון, כי אם
היה חוזר לביתו ממקום נסיעת האוירון, דבר רגיל הוא וכו', משא"כ כשנוסע אח"כ באיזה אופן שיהיה, יש לברך על הדרך
עד להאוירון". ומשמע שאפילו אין מרחק פרסה יכול לומר תפילת הדרך, דמכיוון שאח"כ יטוס מרחק גדול, נקרא שכבר
יצא לדרך (והיינו אחר שעבר את הבית האחרון של העיר כ-35 מטר – שו"ע אדמו"ר הזקן סק"י ס"ו). אלא שלמעשה אמר
לי הרב אשכנזי ש' שכאשר המרחק הוא קטן, הכל נחשב כעיר אחת.

וצ"ע, דלפי זה על איזה מקרה מדובר בשערי הלכה ומנהג הנ"ל, דאם המרחק הוא יותר מפרסה, א"כ גם אם אינו טס
יכול לומר תפילת הדרך, ואם המרחק פחות, אזי נחשב כעיר אחת. ולכן לכאורה צריך לומר דגם אם המרחק הוא פחות
מפרסה, למרות שאינו נחשב כמקום סכנה, מכל מקום נחשב שיצא מעירו, וכיון שבפעול יטוס וילך מרחק גדול יותר מפרסה,
לכן יכול לומר תפילת הדרך כבר בדרך, משא"כ אדם אחר שאינו טס.

אלא שאם נאמר שפוסקים כמו השיטות שסוברות שאין לומר תפילת הדרך אלא על נסיעה שלוקחת כמו הליכה של פרסה
(72 או 96 דקות – תלוי בשיעור הילוך מיל 18 או 24 דקות), אפשר לומר שבשערי הלכה ומנהג מדובר שהמרחק הוא יותר
משיעור פרסה ופחות מזמן הליכה של פרסה (כיון שנוסע). ודוחק, כיון שרוב הדעות אינם סוברים כן (ראה הנסמך בשולחן
ערוך הקצר פ"ח הערה 4. תפלה כהלכתה פכ"ז סכ"ו והערה עז).

לאח"ז ראתי, שבספר באהלך באמיתך פ"ט ס"ה כתב כנ"ל, שאם בדרך נסיעתו לשדה התעופה הוא נוסע חוץ מעיבורה
של העיר, אף אם אין פרסה עד שדה התעופה מוטב לברך אז. וראה שם הערה ח'.

47) שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' רכג. שולחן ערוך הקצר פ"ח ס"ב. שו"ת באר משה ח"ז ב סק"ד.

48) ראה אשי ישראל פ"ג הערה ד*.

49) סדור אדמו"ר הזקן. זאת אומרת שלא רק שיעצור את הרכב (כמ"ש אדה"ז בשו"ע סק"י ס"ד (רק הנהג אבל הנוסעים
אינם צריכים- אדה"ז שם ופסקי תשובות שם אות ד)), אלא גם שיאמר זאת בעמידה (סדור אדמו"ר הזקן עם הערות וצינונים
עמ' ר ותוצא). מעשה מלך עמ' 44.

50) ודלא כמ"ש אדה"ז סק"י ס"ז. סדור עם הערות וצינונים. מעשה מלך עמ' 44. וראה מ"ש בזה בהערות התמימים צפת
גליון פז.

51) סדור אדמו"ר הזקן (עם ציונים מקורות והערות להרב רסקין עמ' ר ואילך). שערי הלכה ומנהג שם עמ' רכד. שולחן
ערוך הקצר שם ס"ה.

כך ינהג בין אם מתעכב בדרך במקום אחד (הרבה זמן) ובין אם ממשיך בנסיעתו, כיון שהכל נחשב כהמשך לנסיעתו
הראשונה (משמעות לשון אדמו"ר הזקן - ראה שער הכולל פי"ב סק"ב. קצוה"ש ס"ז בבדה"ש סק"ו. ציונים והערות לסדור
שם. וזהו לא כפי שפסק בשו"ע סק"י ס"ה). ולפי זה, גם כשחוזר לביתו יאמר תפילת הדרך ללא הזכרת השם בחתימה.
ולשאר הפוסקים, אם ישן שינת קבע בלילה וממשיך למחרת בנסיעתו, או חוזר לביתו, יאמר שוב תפילת הדרך עם הזכרת
השם בחתימה (פסקי תשובות סק"י אות ו).

ויש להוסיף, שכ"ז רק לגבי הזכרת השם בחתימה, אבל בתחילת היה"ר מזכיר את השם - סדור אדמו"ר עם ציונים שם.

52) שערי הלכה ומנהג ח"ד עמ' רו. ומשם יוצא שאין להעלים משקל משום שבטיסה נותנים לאדם ולחפציו שירות ואינם מוותרים על תשלום עודף משקל, משא"כ בהעלמת מכס והנה הט"ז ביו"ד סש"א סק"ו כתב שרק מכס שהוא גזל גם מצד דינא דמלכותא מותר להעלים, אבל מה שהוא לפי דינא דמלכותא ודאי אסור להעלים.

אבל בזמננו אצל יהודים עניין זה צ"ע, כיון שיש אומרים שדינא דמלכותא לא שייך במלך ישראל ובארץ ישראל (ראה אנציקלופדיה תלמודית ח"ז ערך דינא דמלכותא. דיני הבית המשותף פכ"ב). אבל אצל אומות העולם גם בזמננו שייך דינא דמלכותא (ספר השיחות תשנ"ב ח"ב עמ' 362, 368). ובשו"ת יחוה דעת ח"ה סס"ד פסק שגם בארץ ישראל אין להעלים מכס ושייך בה דינא דמלכותא (חוץ מת"ח שפטור ממכס).

בעת הטיסה

מקום ישיבה

לב. קיבל מקום ישיבה במטוס על יד אשה⁵³ - ישתדל להחליף מקום⁵⁴. אם אי אפשר, ישים איזה חפץ בינו לבינה (כגון ידית הכסא) וירחיק מחשבתו הימנה. וכך יעשה אם נקבע מקומו בין שתי נשים⁵⁵. ובדרכי נועם בודאי ניתן לסדר את הכל על צד היותר טוב⁵⁶.

(53) בעניין אמירת שלום לאשה ('מה נשמע' וכדומה), יש להעיר שבספר טהרת ישראל (סכ"א סעיף ו אות טז) מתיר זאת, מכיוון שאינו נקרא בשואל בשלומה. ומסיים שם "וצ"ע בזה והכל לפי (מעלת) האדם".

(54) וכל זה באיש (מצד הרהור), אבל אשה מותר לה מן הדין לשבת ליד איש אף לכתחילה (הליכות בת ישראל פ"ז ס"ו). אבל הדין של ישיבה בין שני אנשים (דלקמן) שייך גם באשה.

(55) שאז מתווסף גם האיסור לעבור בין שתי נשים (שו"ע אדמו"ר הזקן שמירת גוף ונפש ס"ט). אלא שנסתפקו הפוסקים (שמירת הגוף והנפש סק"א סי"א) האם איסור זה קיים גם בישיבה, או עמידה בין שתי נשים בלי לעבור (ושמעתי מהרב ש. לבקבקר שהרב דווארקיין פסק שגם ישיבה אסורה), ולכן בשעת הדחק כשמניח חפץ ביניהם קיל טפי (כמ"ש שם סי"ב).

(56) נטעי גבריאל הלכות יחוד פנ"ו סי"א.

בשו"ת שבט הלוי ח"ד סקל"ו אוסר ישיבת גבר ליד אשה, מכמה טעמים, אבל בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"ב סי"ד כתב שאין איסור כשאינן מקום ישיבה אחר, אבל כשיש הרהור אסור. ובספר הליכות בין אדם לחבירו עמ' טו' כתב שמעיקר הדין הדבר מותר, ומנהג הצנועים להמנע מכך כשיש מקום אחר. ושם מדובר באוטובוס או ברכבת, וכל שכן בנסיעה במטוס, שהיא נסיעה ממושכת וצפופה, הכוללת שינה וכו', שיש להקפיד בזה לכתחילה בדרכי נועם. וידוע שהרבי הקפיד בעניינים אלו, וכמסופר בימי מלך (ח"א עמ' 441) שבעת נסיעה ברכבת עמד בין שני קרונות מכיוון שבתוך הקרונות עמדו נשים רבות.

נטילת ידיים

לג. נטילת ידיים בתוך השירותים מועיל בשעת הדחק, וישתדל לנקות המקום לפני כן⁵⁷, וינגב ידיו⁵⁸, ויברך בחוץ⁵⁹.

57) כי אחד הטעמים שמתירים ליטול ידיים בשירותים דזמנינו, ואין חוששים לרוח רעה השורה שם (ראה המצוין בהערה הבאה), הוא משום שהצואה יורדת מיד באסלה, ולכן כשמנקה האסלה, או מכסה אותה, קיל טפי (וראה גם שו"ע ספ"ג וספ"ז שמתור לקרוא ק"ש כנגד בית הכסא שהלכלוך יורד מיד, או שמכוסה בחומר שאינו בולע הלכלוך).

58) ויש לעיין, האם זה שינגב ידיו בחוץ, יועיל לכך שלא יצטרך שוב ליטול את ידיו לצאת ידי חובת השיטות (משנ"ב ס"ד סק"מ. קצות השולחן ס"ב סק"ט) המצריכות נטילה על יציאה מהשירותים גם ללא עשיית צרכים, משום רוח רעה (לגבי שירותים דימינו - ראה מנהג ישראל תורה ס"ד אות י. שמירת הגוף והנפש ס"ד הערה כט. שולחן ערוך הקצר פ"ד ס"ח), כיון שהרוח רעה שורה על הידיים ולא על המים (פסקי תשובות סק"ס אות יט), וע"י שמנגב כאילו שנטל בחוץ.

ומצאתי שכך כתב בפירוש באשי ישראל (פנ"ג סי"ב, משו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סקי"ד, וכ"כ גם בפסקי תשובות ס"ד אות יט), שאם היד רטובה באופן של טופח על מנת להטפוח, ומנגבה בחוץ, מועיל גם להעביר הרוח רעה. אבל לפי מה שמסופר (שבועון כפר חב"ד גליון 896. התקשרות גליון תרעט) שהרבי העיר על זה שלוקחים מים לנט"י מהשירותים, וכן מסופר (בקודש פנימה עמ' 45) שהרבי לקח מים לנט"י דווקא מהקומה התחתונה שבביתו, ולא מהכיוור שבשירותים (וראה גם בפסקי תשובות שם), יוצא שכן יצטרך ליטול שוב את ידיו בחוץ (ובפרט שהמים כבר נטמאו מהידיים. וכן משמע מאג"מ הנ"ל, שהניגוב בחוץ מועיל רק כדבר המנקה, וא"כ אינו מועיל להעביר רוח רעה - שו"ע ס"ד סי"ח). אלא שלזה מספיק (מצד הדין) נטילה פעם אחת ואין צריך כלי וכוח נותן וכו' (פסקי תשובות סק"ס ד הערה 34. מנהג ישראל תורה ס"ד אות יא. שולחן ערוך הקצר פ"ב סט"ו).

יש אומרים (הרב גריין בביאור ברכת הנהנין ח"ב עמ' 450. הרב אלאשוילי בביאור ברכת הנהנין עמ' קל"ז) שממ"ש אדמו"ר הזקן בסדר ברכת הנהנין (פי"ג סי"ז) מוכח שכשיוצא מהשירותים ולא עשה צרכיו אין צריך נטילה מצד הרוח רעה. אבל אפ"ל שהכוונה היא שאין הרוח רעה מעכב את ברכת הברק והרעם, אבל אין זה אומר שאין צריך כלל נטילה. וראה מ"ש בזה באריכות בקובץ הערות הת' ואנ"ש - בית משיח 770, טו בשבט תשס"ז. כן בנדון דידן יכול לברך ענט"י כשעדיין רוח רעה על ידיו (כיון שהיא רו"ר חלשה ואינה כרו"ר של הישנה), ואח"כ יטול שוב.

59) פסקי תשובות ס"ד אות י"ט וסק"ס אות יט. תפלה כהלכתה פ"ט ס"י ובהערות שם. שולחן ערוך הקצר פ"ד ס"ט. חוברת מידע לנוסעי אל על.

ומכיוון שנטילה בתוך השירותים מועילה בשעת הדחק, אין לעטוף את הידיים במפה וכדומה ולאכול ללא נטילה, ולסמוך על מה שכתוב בשו"ע (סקס"ג) שבמקום שאין המים מצויים אפשר לאכול ללא נטילה על ידי שיעטוף את הידיים. שהרי שם נפסק שיכול לעשות כך דווקא אם אין לפניו מים במרחק של ד' מילין (72 או 96 דקות. וראה בביאור הלכה שם ד"ה ברחוק, שהשיעור נקבע לפי זמן הילוך מיל, לא לפי מרחק הדרך), וגם במטוס אם יעשה השתדלות להשיג מים (לא מהשירותים) בשיעור זמן זה יוכל להשיג.

בפסקי תשובות סקס"ג (הערה 11) מביא מתשובות והנהגות ח"א סקס"ז שאין אדם צריך לבקש מים משכנים וכדומה, אם הדבר כרוך בקושי ובביזיון. אלא שממשיך שם, שע"פ דברי אדמו"ר הזקן דלקמן (ועוד פוסקים) יוצא שכן צריך לעשות בעניין זה השתדלות מרובה, ובפרט בימינו שמשתדלים ומתבזים עבור ענינים של מותרות, ודאי כדאית מצוה חשובה להתבונן עבודה, לחזור על הפתחים. ובפרט שבסדור (סדר נטילת ידיים סכ"ב) כתב אדמו"ר הזקן שהמחמיר ואינו מסתמך על ההיתר של עטיפת הידיים תבוא עליו ברכה. ואם כן במטוס שיכול ליטול (בדוחק) ללא טירחה בשירותים, ודאי שאין לסמוך על היתר זה.

וראה בפסקי תשובות שם אות ו שכתב שעדיף להקל בדיני נט"י (ובנדו"ד ליטול בתוך השירותים) ולסמוך על הדעות המקילות (ויעטוף ידיו), מאשר לאכול ללא נטילה כלל ע"י שיעטוף את ידיו.

לגבי עשיית זימון - כתב בפסקי תשובות סקצ"ג אות י שניתן לעשות גם בעשרה כשנתוועדו והחליטו להצטרף לאכילה יחד (משא"כ באוטובוס וכדומה (שאינן המקום מרווח) לא יזמנו בעשרה א"כ אכלו כזית יחד בשעת חניה).

כשיש גוי באזור שבו מברך יאמר בברהמ"ז "כן יברך אותנו בני ברית כולנו יחד" (שו"ע אדה"ז סקפ"ט ס"ד ובסדור. פסקי תשובות שם אות ד).

תפילות

לד. זמני התפילה הם לפי המקום שהמטוס נמצא בו עכשיו⁶⁰ (ובדרך מארצות הברית לארץ ישראל הלילה או היום מסתיימים מאד מהר, וכן הזמן שבין הנץ החמה לסוף זמן קריאת שמע הוא הרבה פחות מג' שעות).

לגבי זמני התענית ראה בהערה⁶¹.

לה. אם נוכחות נשים שאינן לבושות בצניעות וכן שערן מגולה, יחזיר פניו לצד אחר, ואם אי אפשר, יסתכל בתוך הסדור, או יעצום עיניו ולא יסתכל. ובדיעבד (כשלא עשה כן), יש להקל ואינו צריך להתפלל שוב. וכך ינהג גם כשרוצה ללמוד או לומר ברכה וכדומה⁶².

לו. אם העמידה תפריע לכוונה בתפילה, אפשר להתפלל גם שמונה עשרה מיושב, אבל יקום בסמוך לכריעות (בברכת אבות וכו') וכן בסיום השמונה עשרה, כדי לפסוע ג' פסיעות. יתפלל ברגליים צמודות, ולא זו על גבי זו (דרך גאוה), ויכוון את פניו לכיוון ירושלים⁶³.

60) אשי ישראל פי"ח הערה יג. תפלה כהלכתה פכ"ז ס"ה. פסקי תשובות סנ"ח אות ד (ועיי"ש גם לגבי דין העובר את קו התאריך ושוב אצלו אותו יום (ומסיק שיתפלל ויעשה מצוות היום שוב, אא"כ עשה זאת תוך זמן קצר). ועיי"ש גם לגבי מקום שאין שם זריחה או שקיעה).

61) זמני התענית נקבעים לפי המקום בו נמצא עכשיו, בין לקולא (מארצות הברית לארץ ישראל, שיכול לסיים התענית לפי הזמן שבא"י, וי"א שאם יכול יתענה עד זמן צה"כ של המקום ששם התחיל להתענות), ובין לחומרא (מארץ ישראל לארצות הברית, שצריך לסיים התענית לפי זמן צה"כ שבארה"ב, ואם מרגיש חולשה יתירה יכול לאכול בזמן צה"כ שבא"י גם כשירד כבר מהמטוס, אבל עדיף לעשות זאת כשעודו במטוס, אבל לגבי ת"ב יכול להקל דווקא כאשר נמצא עדיין במטוס (נטעי גבריא בין המצרים פ"ד ס"ה ופס"ז. פסקי תשובות סתקס"ב אות ב').

לגבי העובר את קו התאריך בצום, כתב שם שיתענה לפי המקום שמשם יצא, ולמחרת, כשכולם צמים, יאכל בצנעה (ולגבי ת"ב יעשה שאלת חכם).

62) שו"ע אדמו"ר הזקן סע"ה ס"א. הליכות בת ישראל פ"ד ס"ה ופ"ה ס"י ואילך. אשי ישראל פנ"ה ס"י ואילך (ושם כתב שבפרט אפשר להקל לגבי עער מגולה, כיוון שזהו ספק (דרבנן), אולי היא נכרית או פנויה). שולחן ערוך הקצר פי"ז ס"ג, ד.

בשו"ע הקצר שם, שהצ"צ (חידושים על הש"ס ברכות פ"ג) מיקל כהשיטה שמספיק עצימת עיניים, ולהלכה נקטינן כדעתו, כיון שהלכתא ככתראי. ויש להעיר משערי הלכה ומנהג (ח"א עמ' צא), שמביא החומרא של החזרת הפנים (למרות שמציין לצ"צ). ואולי מביא שיטה זו כיון שרוצה להוכיח שלכל השיטות החזרת פנים מועילה. ולשיטת הצ"צ אין צריך זאת. ועצ"ע.

וכתב אדמו"ר הזקן שם, דכשאי אפשר בענין אחר אפשר לסמוך על הדיעה שמתירה לקרוא ק"ש כשרק רואה אשה שאינה צנועה ואינו מסתכל בה, אבל הסתכלות אסורה לכל הדעות. וכתב המשנ"ב (שם סק"ה) שבהסתכלות גם בדיעבד צריך לחזור ולקרוא ק"ש, ויש אומרים (לקט ציונים והערות לשולחן ערוך אדמו"ר הזקן) שכן הוא גם שיטת אדמו"ר הזקן.

כן אין נכון להתפלל כנגד ציורים ותמונות (ובפרט של בני אדם וכ"ש סרטים) כדי שלא תתבלבל כוונתו (ויראה שמשתחוה לתמונה), ובמקום שמצויים ינהג ככפנים (שו"ע אדה"ז ס"צ סכ"ב. פסקי תשובות שם אות כח וכוט. אשי ישראל פ"ט סכ"ד).

ולכתחילה לא יתפלל בתוך ד' אמות של בית הכסא (שו"ע אדמו"ר הזקן ספ"ג ס"א. אשי ישראל פנ"ג ס"ה), ובשעת הדחק יש להקל, כי הרבה פוסקים מקילים בבית הכסא של זמנינו (פסקי תשובות ספ"ג אות ב. אשי ישראל שם).

63) תפילה כהלכתה פכ"ז ס"כ ואילך. אשי ישראל פכ"ג ס"ט ואילך. שולחן ערוך הקצר פ"ל ס"ד (ואינו צריך להשלים התפילה). פוסקי זמנינו כתבו שאין להתפלל במעברים, ואם באמצע התפילה, ואפילו באמצע שמו"ע, מתבקשים הנוסעים לחזור למקומותיהם ולהדק חגורות, יש לחזור מיידית למקומות ולהמשיך התפילה בישיבה, ולא להפסיק בדיבור (חוברת מידע לנוסעי אל על).

לז. במקרה שצריך להתפלל שמונה עשרה בישיבה ויגיע למקום חפצו קודם סוף זמן תפילה - מצווה מן המובחר שיחכה ולא יתפלל⁶⁴.

לח. אם רוצים לצרף למניין אנשים שעומדים משני צידי מחיצה - צריך שיהיה רווח ג' טפחים לפחות מסוף המחיצה עד התקרה⁶⁵.

לט. אין צורך להגביה את הספר תורה אם יש חשש שיפול ח"ו (מחמת טלטול המטוס), אלא יגללוהו על שולחן הקריאה⁶⁶.

מ. כשאין ספר תורה, אין ליפול אפיים (לכסות את הפנים)⁶⁷.

מא. כשרואה ממרומים במזג אויר נאה וצלול את יופי הבריאה וביניהם הימים והנהרות (הגדולים והקדומים) וההרים הגבוהים והמדבריות ולא ראה אותם במשך 30 יום ומתפעל מראה ז⁶⁸, מברך בשם ומלכות "עושה מעשה בראשית". וכן אם רואה אותם בלילה (כשהלבנה מאירה) - אם מתפעל מראיתם יכול לברך.

על ראיית האוקיינוס לבד יכול לברך "שעשה את הים הגדול"⁶⁹.

64) שו"ע אדמו"ר הזקן סצ"ד ס"ה. ובודאי באם אפשר עדיף להתפלל קודם הטיסה (אהלך באמתך עמ' מ). וראה באדמו"ר הזקן שם ובספ"ט ס"ט, האם יש צורך להתפלל שמונה עשרה קודם נץ החמה בעמידה בשביל שלא יתפלל אח"כ בישיבה. ובפועל כתב שם שאין העולם נזהרים בזה.

65) עיין שו"ע אדמו"ר הזקן סנ"ה סט"ו ואילך, שבחדר אחד מצטרפים למניין, אבל בשני חדרים צריכים שיראו אלו את אלו. וי"ל שכאשר יש מחיצה עד לגובה ג' טפחים לפני התקרה, עדיין נחשב לחדר אחד, משא"כ פחות מג' טפחים, נחשב ללבד וכאילו מגיע עד התקרה, ונחשב כשני חדרים. וראה גם בכה"ח שם סק"ט לגבי וילון באמצע חדר, וכ"כ בתפלה כהלכתה פכ"ז ס"ד. ובאשי ישראל פט"ו הערה ס מוסיף, שגם כאשר המתפללים יושבים ואינם רואים אלו את אלו, מצטרפים למניין, כיון שהכיסאות אינם מגיעות עד התקרה (וראה גם שולחן ערוך הקצר פכ"א ס"ז).

66) תפלה כהלכתה פכ"ז ס"ה, משערים המצוינים בהלכה סכ"ג סק"ח. ולכאורה מכיוון שמדי פעם המטוס רועד ללא ידיעה מוקדמת, אין להגביה את הספר תורה גם כשאין המטוס רועד. וכן משמע ממ"ש בתפלה כהלכתה שם. ועל כל פנים ישגחו העומדים סביב הספר תורה בשעת ההגבה.

אם רוצה לשלוח ס"ת בתא המטען, יניחנה כלי בתוך כלי ויעטוף אותה באופן שלא תתנדנד בתוך החבילה, וגם אם יזרקו החבילה לא תחבט הס"ת. אם לוקח הס"ת בתור חבילת יד (שמוסרה סמוך לטיסה ומיד אח"כ לוקחה), אי"צ להניחה כלי בתוך כלי (ובס"ת חדש עדיף לשולחה קודם תפירת היריעות זו לזו). אם לוקח הס"ת איתו ועמודי הס"ת מפריעים לו מצד אורכם, יכול להסירם (אהלך באמתך פ"כ. נטעי גבריאל ס"ת פכ"ח. שערי הלכה ומנהג ח"ג עמ' שלז).

67) שו"ע אדמו"ר הזקן סקל"א ס"ג. יש אומרים (התקשרות גליון קסד עמ' 15) שהרבי נהג ליפול גם כשאין ספר תורה (כשחזר מהאוהל), כמנהג ירושלים ועל פי קבלה (ראה פסקי תשובות שם אותיות י, יא. שולחן ערוך הקצר פל"ד ס"ד). אבל יש שרצו לומר (א' מגליוני התקשרות) שאין הוכחה מהנהגת הרבי, כיון שאפ"ל שהרבי נפל אפיים בשעה שהציבור נפלו ואז א"צ ס"ת (כמ"ש אדמו"ר הזקן שם). ודוחק קצת, כיון שצריך שיהיה באותו זמן שהציבור נופלים (אדמו"ר הזקן שם) וכן שלא יהיה טינוף מפסיק בין ביתו לביהכ"נ (משנ"ב שם סק"ד).

טיסה היוצאת מוקדם בבוקר ויודע שלא יהיה ספר תורה בטיסה, יכול לארגן מניין לקריאת התורה לפני הטיסה. ויש מתירים אפילו לפני עלות השחר (פסקי תשובות סקל"ה אות ג).

68) פסקי תשובות דלקמן (בשם הגרש"ז אויערבאך) עפמ"ש בשו"ע (סרכ"ח ס"ג) שהברכה על ההרים הגבוהים היא דווקא על הרים משונים, שניכרת בהם גבורת הבורא (וכתב שם (הערה 10) שעל ראיית הרים לחוד לא יברך, כי לא ניכר כל כך יופי גובהם כשטסים בגובה מעליהם). ולפ"ז כתב שם (הערה 6) שהרגיל לטוס באופן תדיר (פחות מ- 30 יום), אף שיש פעמים שאינו רואה הים ועברו 30 יום מראיתו האחרונה, לא יברך.

69) אבל לא יברך באותה טיסה את שתי הברכות (על האוקיינוס ועל ים התיכון), כיון שים התיכון נמשך מהאוקיינוס ואינו ניכר השינוי ביניהם (פסקי תשובות סרכ"ח אותיות א, ב. שולחן ערוך הקצר פפ"ו ס"י).

ולהעיר, שאדמו"ר הזקן בסדר ברכת הנהנין לא הביא ברכות אלו. ואולי י"ל שאינו מביא ברכות שאינן שכיחות (במקומו), בדוגמת ברכת הקשת שלא הביא, והמנהג לברך (שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' רכ) - הערת הרב י"י אופן.

אכילה

מב. מנות המהדרין המוגשות בטיסה⁷⁰ צריכות להיות מכוסות הרמטית בשתי עטיפות קודם חימום בתנור (שכשרותו מוטלת בספק)⁷¹.

מג. הארוחות במטוס מתבססות בעיקר על אכילת מזונות (לא המוציא) ודברים נוספים שדרכם להאכל עם פת (שגם מצטרפים לשיעור שביעה). לכן יש להיזהר (כשלא רוצים ליטול ידיים ולברך המוציא) שלא לאכול כמות מזונות שמשביעה. ואפילו אם אינו שבע מצד המזונות עצמם, לא יאכל יותר משיעור של 4 ביצים (כ-230 גרם), כיון שבכמות כזאת שאר המאכלים מצטרפים לשיעור שביעה, ואם שבע צריך לברך ברכת המזון⁷² (וכיון שיש אומרים ששיעור זה הוא במידת נפח, לכן הרבה פעמים השיעור מועט יותר⁷³). וכיצד מומלץ לנהוג - ראה בהערה⁷⁴.

70 יש להעיר מהוראת הרבי להרב ג"מ גרליק (התקשרות גליון תרעה), שבנסיעותיו יזמין אוכל כשר אע"פ שאין בכונתו לאוכלו - כדי לחזק את הכשרות בעולם. ואין בזה משום בל תשחית (עיי"ש הטעם).

71 ספר הכשרות פ"ב ס"ז. וכן יש להיזהר שהבשר הנמצא במנה לא יתעלם מן העין, שלא יהיה חשש שמא הגוי החליף המנה (ראה הפרטים בזה שם פ"ט סק"ט ואילך).

והחברה ושם ס"ט כתב שמותר לשתות קפה או תה (טהור) כששותה בכלי חד פעמי (אף שמבושל ומוגש בכלי לא טבול (והחברה היהודית), אינו אוסר את המאכל (טבילת כלים פ"ג ס"י)). וגם אם גוי הכינם, אין בזה משום בישולי עכו"ם (כיון שאינו אלא לתת טעם במים. אבל האריז"ל אסר שתיית קפה שהוכן ע"י גוי - כה"ח סק"ג סק"א). ואם היהודי מוסיף את הסוכר, אין לחשוש (לבישולי עכו"ם), כיון שהגמר נעשה על ידו (ובלי סוכר אינו נחשב לדבר חשוב שעולה על שולחן מלכים). ואם הגוי הכניס הקפה למים שבכלי שני - מותר לשתותם לכל הדעות.

אלא ששמעתי שכל הכלים מכל החברות נשטפים יחד במים חמים, ולפ"ז אין להשתמש כלל בכלים רב פעמיים (ועדיין צריך בירור).

72 סדר ברה"נ פ"ב ס"ב וס"ג. פסקי תשובות סי' קסח אותיות ד, ה. ואם יודע שישבע גם בפחות מד' ביצים (בצירוף שאר המאכלים), יברך בתחילה המוציא על כזית לחם אחר (שם).

73 פסקי תשובות שם הערה 25. בקובץ יגדיל תורה ברוקלין נ"י. (חוברת סה סימן מד) ניסן-אייר תשמ"ה. וראה אריכות בזה בספר כזית השלם (פלדהיים תשס"ט) ובקונטרס ואת הנחלים ארנון.

74 בפסקי תשובות (סקס"ח הערה 44) מציע כיצד לאכול בלי להתחייב בנט"י: יאכל תחילה את שאר המאכלים (ורק יטעם בתחילה מהמזונות) ואח"כ יאכל מהמזונות, ואז אין שאר המאכלים מצטרפים לשיעור המזונות (לעניין השביעה, אלא שעדיין צ"ע בזה מדוע האכילה הקודמת לא תצטרף לשביעה וראה שו"ת אז נדברו ח"ה סל"ג), או שיאכל המזונות ויברך ברכה אחרונה, ואז יאכל את שאר המאכלים, וגם במקרה זה אין המאכלים מצטרפים לשיעור המזונות.

וי"ל דזה שכתב שקודם יברך ואח"כ ימשיך באכילה, ולא כתב שיעשה הפסק בלבד (כדי אכילת פרס) בין האכילות, זהו משום שהפסק לבד, ללא ברכה אחרונה, אינו מהווה הפסק, והכל נחשב כסעודה אחת, כיון שכבר אכל כמות של מזונות (יש אומרים כזית, ראה פסקי תשובות סקע"ז אות א), א"כ האכילה שלאחר מכן מצטרפת לאכילה הראשונה, ואם יאכל יותר מד' ביצים וישבע גם בצירוף שאר המאכלים, יצטרך לברך ברהמ"ז (אא"כ מדובר שעשה הפסק בין האכילות יותר מכדי עיכול המזון שבמעיו - ראה שו"ע אדמו"ר הזקן סקפ"ד ס"ג, סדר ברה"נ פ"ה ס"ט), אבל כשמברך מעין ג' בשביל לאכול שוב ולהתחייב בברהמ"ז, צריך לאכול כמות חדשה של ד' ביצים ולשבוע מכך (גם בצירוף שאר המאכלים).

עוד הצעה שמומלצת - לאכול סעודות קטנות עם הפסק ביניהן. והנה עצה זו, היא עפמ"ש אדמו"ר הזקן בסדר ברה"נ (פ"ב ס"ד), שמי שאוכל מיני מזונות ורוצה לקבוע על זה סעודה, יברך קודם על המחיה על מה שאכל, וישהה מעט, ואח"כ יטול את ידיו ויברך המוציא, ולאחר שיאכל כשיעור ד' ביצים וישבע (גם אם זה בצירוף האכילה הראשונה) יברך ברכת המזון.

וכך י"ל גם בנידון דידן, שיאכל כמות מזונות שאינה משביעה מצד עצמה (פחות מד' ביצים), ביחד עם מאכלים נוספים, ויברך על המחיה, וישהה מעט (כרבע שעה - פסקי תשובות סקע"ז אות א וסרט"ו אות טו), ושוב יברך ויאכל כמות מזונות שאינה משביעה (פחות מד' ביצים), גם לא בצירוף האכילה הקודמת, ואז גם אם ישבע משאר המאכלים אינו צריך לברך ברהמ"ז (אלא שנתבאר לעיל שלכתחילה אם יודע שישבע גם בפחות מד' ביצים יברך בתחילה המוציא על כזית לחם אחר).

והנה בקצות השולחן (סמ"ח סקל"ח. וכ"כ בפסקי תשובות סקס"ח הערה 47) כתב (על דברי אדמו"ר הזקן) שעל ידי זה ששוהה מעט בין האכילות גורם שהברכה שבירך (על המחיה) לא תהיה ברכה שאינה צריכה. אלא שיש שהעירו על זה (ראה סדרה"נ שם עם ביאורים להרב אלאשוילי עמ' טז) שממקומות אחרים בשו"ע אדמו"ר הזקן (סרצ"א ס"ג ק"א סרמ"ט סק"ד ועוד) יוצא, שגם אם שוהה מעט, ישנה שאלה של ברכה שאינה צריכה (אלא שלפי זה יוקשה מדוע כתב אדמו"ר הזקן שיששה מעט). וכ"כ בתהלה לדוד (סקע"ז סק"ה). אלא שמכל מקום כתב אדמו"ר הזקן שיברך על המחיה ויטול ידיו וכו'.

מד. מותר להניח דברי מאכל תחת המושב, אף על פי שישנים בו (כיון שאינו מחובר לקרקע)⁷⁵.

(ולא כמ"ש בשו"ע סקס"ח ובלוח ברה"נ ס"ח ס"ב שיטול ידיו בלי לברך על המחיה), כיון שעדיף לאדם להכניס עצמו לספק ברכה שאינה צריכה, מאשר לא לברך מספק ברכה הצריכה (על המחיה).

ולפ"ז אולי אפשר לומר גם בנדון דידן, שכאשר אינו רוצה ליטול ידיים על ארוחה כזאת (כיון שנטילה בשירותים מועילה רק בשעת הדחק - כדלעיל אות לג), עדיף שיברך על המחיה, וכן יברך שוב ברכת מזונות, ויכנס לספק ברכה שאינה צריכה, מאשר שלא יטול את ידיו ולא יברך המוציא ולא יפסיק באמצע האכילה וישבע מהאכילה ולא יברך ברכה הצריכה (ברכת המזון).

אלא שעדיין יש לחלק בין המקרים, כיון שלשיטת התהל"ד (שם וסקס"ח אות יא) במקרה שעליו מדבר אדמו"ר הזקן (לעיל) זה ספק ברכה שאינה צריכה, כיון שיש ספק האם ברהמ"ז שבסוף יכולה לפטור את המזונות שלפני הנט"י, דאפשר לומר שאינם נחשבים אותו סוג לחם, ולכן עדיף שיברך על המחיה, אבל בנדון דידן, הרי לא מברך בסוף ברהמ"ז, אלא אוכל שוב ממש אותו הדבר, וא"כ לכאורה זה ודאי ברכה שאינה צריכה (בדוגמת המקרה שעליו מדבר אדמו"ר הזקן בסי' רצא ס"ג. וראה גם סרט"ו ס"ד).

אלא שיש מפרשים (הערות וביאורים בהלכות ברה"נ - צמח צדק עמ' 112 ואילך), שהצורך לברך על המחיה (במקרה של אדמו"ר הזקן) הוא לא כדי לפטור מה שאכל לפני הנטילה אלא בשביל שיוכל לברך לכל הדעות המוציא (שהרי בדיעבד בירך על הפת (ובפרט מזונות של קביעות סעודה) מזונות יצא - שו"ע אדמו"ר הזקן סקס"ח ס"ב. סדר ברה"נ פ"א ס"ג), ואינו נקרא ברכה שאינה צריכה, כיון שעושה זאת להתחייב בהמוציא לכל הדעות, ועושה זאת לצורך הברכות עצמם (לברך המוציא), לא לענין אחר (כגון מאה ברכות).

ולפי זה אולי אפ"ל גם בנדון דידן, שמכיון שאינו יכול ליטול ידיו כדבעי, ומברך על המחיה וברכת מזונות בשביל שלא להתחייב בנט"י וברכת המוציא, אינו נקרא ברכה שאינה צריכה (אלא שעדיין יוקשה על זה ממה שכתב אדמו"ר הזקן בסי' רטו ס"ד, ה).

ולמעשה כתב בפסקי תשובות (סקס"ח הערה 50) שאם יודע מראש שהולך לאכול הרבה כדי שביעה, בודאי שאין לו לחסוך את הנטילה וכו' עיי"כ שיעשה הפסק וכו', כיון שגורם ברכה שאינה צריכה, אבל אם נמצא בדרך ואין לו מים לפני או לאחריו, יכול (לעשות כנ"ל) לחלק את אכילתו לשתיים וכך יעשה גם אם בשוגג או במזיד לא נטל ידיו מראש (שם הערה 51). ולכאורה כך אפ"ל גם בנדו"ד, כיון שגם במקרה זה עושה זאת מסיבה מיוחדת (שאינו רוצה ליטול ידיו בשירותים). ועדיין צ"ע למעשה.

75) שמירת הגוף והנפש סי"ד סי"ג (לגבי אניה). ואף שבשו"ע אדמו"ר הזקן (הלכות שמירת גוף ונפש ס"ז) כתב לאסור, כל זה רק כאשר המאכל מונח על הקרקע, מה שאין כן בנידון דידן.

ולכאורה יש לומר שזהו על דרך מה שכתב בדרכי תשובה (סקט"ז סקל"ז) שאין איסור להניח דבר מאכל מתחת לכרית, כיון שכל האיסור הוא רק כאשר הדבר מונח על הקרקע. וראה בכל זה בספר שמירת הגוף והנפש שם ס"ח). ובפרט שאין הכסא מיועד רק לשינה, וא"כ קיל טפי (שם ס"ו וס"י). וכ"כ (גם לגבי טיסה) בספר הכשרות פכ"ב ס"ו. ובאחד מגליוני התקשרות כתב שאדמו"ר הרשב"א אמר, שהאיסור הוא מתחת למיטה ולא מתחת משהו אחר, וכן דווקא אם בפועל ישנו על המיטה.

אלא ששמעתי מהרב יוסף שי' ערנטרוי ששמע מסבו, הרב שמוטקין, שהרבי אמר לו ביחידות שלא ישים דברי מאכל מתחת למושב המטוס. ולהעיר שבספר הכשרות פ"ח הערה ק"ג מביא דעה המחמירה גם מתחת למיטה באניה, וכ"כ להחמיר מתחת למטה בספינה באהלך באמית' פ"כ סי"ב. וצ"ע. (אלא שעדיין יש לחלק בין מיטה בספינה לכיסא במטוס שמיועדת לשינה).

מה. בטיסת לילה יש לומר קריאת שמע שעל המיטה לפני השינה (ואפילו אם אינו הולך לישון⁷⁶), ולברך ברכת המפיל, אם יש סיכוי שיירדם למשך חצי שעה (ואם מסופק ביותר אם יצליח לישון, יברך בלא שם ומלכות)⁷⁷.

מו. השינה בלילה, אף אם נאמר שאינה שינת קבע (אלא אם כן נשכב ויש לידו מקומות פנויים וכו'), כי ישנים על גבי כסא וישנם הפרעות והטרדות שונות⁷⁸, יש צורך לכאורה (אם אפשר) להכין נטילת ידיים ליד המושב (על כל פנים בשביל נטילה פעם אחת⁷⁹). אם לא הכין, יבקש מאחר שיביא לו, או שיעצור כל ד' אמות⁸⁰, מכיוון שכאשר בפועל ישן בלילה שינה ממושכת (יותר מחצי שעה⁸¹) רוח רעה שורה על ידיו, וכשמתעורר (שלא על מנת לישון שוב) צריך ליטול את ידיו⁸².

76) ספר השיחות תרצ"ו עמ' 1. תש"ב עמ' 100. וראה גם בספר ר' מענדל עמ' 180. ומ"ש בספר השיחות תש"ב שם ש"בליובאוויטש היו לילות, שלא קראו קריאת שמע שעל המיטה", זהו דווקא בלילות מיוחדים, וכמ"ש שם "שביעי של פסח וכו'", שבהם צריכים להיות ערים, אבל בלילה רגיל, גם אם ערים כל הלילה, יש עניין לקרוא קריאת שמע שעל המיטה (ולפחות את הפרשה הראשונה, וכמ"ש בספר השיחות תרצ"ו שם. ולהעיר משיחת ליל שמח"ת תשי"ד - תורת מנחם עמ' 90). וראה עוד הסבר בעניין זה בקובץ הערות בית משיח גיליון ר"ג.

77) פסקי תשובות סי' רלט אות א. אשי ישראל פל"ה סי"ג. דכמו שברכת המפיל נתקנה לומר דוקא על שינת הלילה, כך נתקנה לומר דוקא על שינת קבע (אשל אברהם - בוטשאטש - סרל"ט). ומברכה רק פעם אחת בלילה (שם). ואם התעורר והולך לישון שוב שינת קבע, יאמר שוב ברכת המפיל בלי פתיחה וחתומה (שו"ע אדמו"ר הזקן ס"ו ס"ח). ואם בירכה, אפילו נרדם רק לזמן מועט, יכול כבר לדבר, לאכול וכדומה (פסקי תשובות שם אות ג).

78) אלא שמצד שני אפ"ל, דכיון שדרך השינה במטוס היא ע"ג כיסא, ואין אפשרות לישון בצורה אחרת, א"כ כשישן (יותר מחצי שעה) וזוהי שנתו העיקרית, נחשב כשינת קבע (וכך משמע מפסקי תשובות סמ"ז אות טו ואות יז הערה 155).

79) שמוריד את עיקר הרוח רעה ואפשר לילך ד' אמות, אבל לא יגע במאכלים עד שיטול כראוי (קצות השולחן ס"ב סק"א). ולדעת אדמו"ר הזקן בסדור (משא"כ לפי מ"ש בשו"ע ס"ד ס"ז) הרו"ר יורדת דווקא אם נוטל את כל כף היד, ולא מועיל אם נוטל רק את אצבעותיו (קצות השולחן שם).

80) ולא ירוץ מהר, אלא אם כן חושש שיעבור זמן ק"ש וכדומה (קצוה"ש שם וסק"ו). ויש אומרים שכל החדר נחשב כד' אמות ועדיף לרוץ למים (פסקי תשובות ס"א אות ז), אלא שבמטוס המים נמצאים בתוך השירותים, שהוא חדר נפרד.

81) קצות השולחן ס"ב סק"א. ושם מביא כמה שיטות בשיעור ששים נשימות. ואף שכתב שם להחמיר ולהצריך נטילה גם כשישן הרבה פחות מחצי שעה (לחוש לשיטות המחמירות בשיעור ששים נשימות), מכל מקום לעניין איסור הליכה יותר מד' אמות קודם נטילה (וכן לעניין ברכת על נט"י) לכאורה אין להחמיר בשינה פחות מחצי שעה (שהיא השיטה העיקרית לענין נטילה עם ברכה). ולהעיר שבספר המאמרים תקס"ח לאדמו"ר הזקן עמ' תקמג כתב ששיעור ששים נשימות הוא שעה, עיין שם.

82) באשי ישראל (פ"ב הערה קיא) מביא מאשל אברהם (בוטשאטש) ותהל"ד (ס"ד סק"ד) שגם בשינת עראי (שמתנמנם במישוב על אצילי ידיו ולא במיטתו - שו"ע אדמו"ר הזקן סמ"ז ס"ו. מ"ב שם סק"ג) יותר מששים נשימות לא ילך ד' אמות, ויטול ידיו ללא ברכה.

אלא שצ"ע בדבריו, כיוון שבתהל"ד (שם) לא מזכיר שינת עראי, ויתכן שמדבר בשינת קבע, ולכן לא ילך יותר מד' אמות. וכן באשל אברהם (בוטשאטש) שמציין אליו, לא מצאתי זה, ואדרבה מיקל בעניין הליכה ד' אמות אחר שינה, אם מתכוון לישון שוב (וכן הד' אמות נמדדים באלכסון וכו'). ומעין זה פסק הרש"ז אויערבאך בהליכות שלמה (פי"ג ס"ז) שאם קם באמצע הלילה, רשאי להקל וליטול ידיו בכיור שהוא רחוק יותר מד' אמות. אבל בשמירת הגוף והנפש (סנ"ד ס"ו) מביא מכמה פוסקים שהצריכו נטילה ושלל ללכת ד' אמות, גם אם מתכוון לחזור לישון. ובפסקי תשובות (ס"א אות ז) מחלק בין שינת עראי, שאין איסור ללכת ד"א, לבין שינת קבע.

והנה בשו"ע אדמו"ר הזקן (מהדו"ק ס"ד ס"ד) כתב "אמרנו חכמים (זוהר) כל הישן בלילה ששים נשימות... רוח הטומאה שורה על גופו ואין... מסתלק מהם עד שישפוך מים על ידיו ג' פעמים" - ולא הזכיר שינת קבע. וכן משמע מלשון הסיידור, שכתב "אם ישן יותר מששים נשימות, אפילו ישן שינת עראי, צריך ליטול ידיו ג' פעמים, ומכל מקום ישמש במקומות המכוסים" - משמע ששינת קבע לא מוסיפה טומאה, אלא רק שבשינת עראי אין ודאות שנגע במקומות המכוסים, ואין אפשרות לברך (לפי כל טעמי הנטילה), ולכן בשביל לברך יגע במקומות המכוסים. וכ"כ בפירושו באשי ישראל שם ובהגהות וציונים לסיידור עם דא"ח (עמ' 716). ולפי זה, גם אם ישן שינת עראי (ומתכוון לקום), יש על ידיו רוח רעה, ובפרט בטיסה, שנרדמים על הכיסא, א"כ אולי נחשב לשינת קבע (כדלעיל הערה 78), וחייב בנט"י, ואין לו ללכת יותר מד' אמות. ולכן אחר השינה של הלילה לפחות יטול ידיו פעם אחת, שאז יוכל ללכת לכיור ויטול ידיו כראוי (וכמ"ש בקצות השולחן ס"ב סק"א).

מז. אם ישן⁸³ וקם אחר חצות לילה⁸⁴, יכול לברך את כל ברכות השחר (שנתחייב בהם) וברכות התורה, וידלג ברכת "הנותן לשכוי", "מלביש ערומים" ו"רוקע הארץ" (כיוון שלא נתחייב בהם, שהרי לא שמע קול תרנגול, ישן בבגדיו ולא הניח רגליו בארץ), ובעלות השחר ישרים⁸⁵. היה

ובשינת עראי בלילה באוטובוס וכדומה - נראה שיש להקל (על פי האשל אברהם הנ"ל) שאין צריך נטילה אח"כ בסמוך למקום שינתו, אם מתכוון להמשיך לישון בביתו (ויטול בביתו). וכ"כ בפסקי תשובות שם הערה 55. והנה על פי מה שנכתב בסעיף מד יוצא שמותר להניח את מי הנטילה מתחת למושב המטוס.

83) לגבי שיעור זמן השינה בלילה בשביל להתחייב בברכות השחר (אחר חצות), כתב בקצות השולחן (ס"ה ס"ה - לגבי ברכות על נט"י, אשר יצר ואלוקי נשמה) שזהו ששים נשימות (היינו לכל הפחות חצי שעה - ראה לעיל הערה 81). וכ"כ באשי ישראל (פ"ו הערה סד). וכתב בשו"ע אדמו"ר הזקן (ס"ד סי"ד וס"ו ס"ח ובסידור) שהנוטל ידיו אחר חצות, יברך ענט"י על נטילה זו, אף שישב לישון ויטול שוב את ידיו. ובקצות השולחן (ס"ה ס"ו) מוסיף, שגם יברך אז (כשקם בפעם הא') את כל ברכות השחר.

אלא ש"ל, שכ"ז הוא רק כשקם ממיטתו לזמן ממושך ומתלבש וכו', ולא כאשר ממשיך מיד לישון (וראה מ"ש בעניין זה בקובץ הערות בית משיח גליון רע"ט וגליון שעו). אבל אם קם לזמן ממושך, אף אם חוזר לישון, עדיף לברך את כל ברה"ש (שנתחייב בהם), ולא לדחותם לבוקר, כיון שאז הם רק בגדר תשלומין (שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' כו). וכתב אדמו"ר הזקן (ס"ו ס"ח) שאם מברך את ברה"ש בעוד לילה (כשנתחייב בהם), ויודע שיצטרך עוד לישון פעם ב' שינת קבע, יאמר אלוקי נשמה בלא חתימה, וכשיקום בפעם הב' יאמר עם החתימה (ואם בירך בפעם הא' עם החתימה, יאמר בפעם הב' בלא חתימה - שע"ת שם סק"ו). ובפסקי תשובות (סמ"ו אות ג) כתב, שמתוך דברי אדה"ז אלו לומדים שאת כל ברה"ש לא יברך אלא רק לאחר קימתו השניה. וצ"ע היכן רואים זאת בדבריו (דזה שמצאנו זאת לגבי אלוקי נשמה יש לזה טעם מיוחד כדלקמן).

והנה הטעם לכך שיש לדחות את ברכת אלוקי נשמה עם החתימה לאחר שינה הב', הוא (ראה מג"א שם ומחצה"ש שם) מכיון שישנם דעות (ראה ב"י סול"א) שגם על שינה ביום יש לומר אלוקי נשמה, ולכן עדיף שיאמר אלוקי נשמה עם החתימה אחר שינה ב' ותלך הברכה גם עליה. אלא שעצ"ע מדוע לגבי ענט"י לא אומרים כן שיברך אחר השינה הב', שהרי גם כאן יהיה צריך שוב ליטול ידיים (כמ"ש אדה"ז ס"ד סי"ד), ובאמת שבסדר כתב אדה"ז שבמקרה כזה "יכול" לברך בפעם הא' ולא כתב כמו בשו"ע "צריך", ואולי יש לומר שבנט"י כיון שנטל בפועל אחר שינה הא', א"כ יש כבר את מעשה הנטילה ולכן לא יכול לדחות את הברכה שהתחייב בנטילה, משא"כ באלוקי נשמה הרי יכול לדחות את ברכות ההודאה ליותר מאוחר. ועצ"ע.

ולגבי שיעור זמן השינה בלילה (כשקם אחר חצות) בשביל להתחייב בברכות התורה (ואין ללמוד לפני כן), הנה מדברי אדמו"ר הזקן בשולחן (סמ"ז ס"ו) יוצא, שזהו דווקא אם ישן שינת קבע (- שינתו העיקרית), ולא אחר שינת עראי (על אצילי ידיו וכדו'). ולכן כתבו הפוסקים (אשי ישראל פ"ו הערה סו, עה. פסקי תשובות סמ"ז אות טו) שצריך שלפחות יישן ששים נשימות (- חצי שעה) על גבי מיטתו (ולא עם בגדיו), משא"כ כשיישן (עם בגדיו) אפילו כמה שעות ומתכוון לקום ולהמשיך ללמוד, נקרא שינת עראי, ואינו מתחייב בברכת התורה ויברך אחר עלות השחר (וראה מ"ש בכ"ז בהערות התמימים בית משיח ש"פ בלק תשס"ז). אלא שבמטוס, כיון שאין אפשרות לישון במיטה ולהוריד הבגדים וכו', לכן גם אם יושן על הכיסא יותר מחצי שעה ומתכנן שזוהי שינתו העיקרית, מתחייב בברכות התורה (פסקי תשובות שם).

84) ולשאר פוסקים - אם ישן שינת קבע גם קודם חצות, צריך לברך ברכות התורה (מ"ב סמ"ז סק"ח), אלא שאם זה סמוך לחצות, יחכה ויברך אחר חצות (כה"ח שם אות כ"ט). אבל ברכות השחר יברך (דווקא) אחר חצות (מ"ב שם סק"ל) גם אם לא ישן כלל לפני כן (כף החיים סמ"ו אות מט).

85) שו"ע אדמו"ר הזקן סמ"ז ס"ט. סידור אדמו"ר הזקן (- קודם ברכות השחר, שכתב שם שהישן יכול לברך ברכות השחר אחר חצות דוקא אם נתחייב בהם). קצות השולחן ס"ה ס"ו ובדה"ש סק"ד וסקט"ו ובהוספות לח"א דף פב ע"ב.

ובקצה"ש שם (סק"ד) מבאר דזה שאדמו"ר הזקן בסידור כתב שהנעור כל הלילה ושמע קול תרנגול - אחר חצות יברך "הנותן לשכוי", ולא כתב זאת גם לגבי הישן בלילה וקם קודם עלות השחר, זהו (לא בשביל לומר שדוקא הנעור כל הלילה לא יברך אלא אם כן שמע, משא"כ הישן יכול לברך גם אם לא שמע, אלא) משום שרצה להשמיע חידוש, שאפילו הניעור כל הלילה, אם שמע קול תרנגול אחר חצות, יכול לברך.

והנה בספר דובר שלום (עמ' מא ואילך להרש"ד לוין (ואינו תח"י)) כתב, שאדמו"ר הזקן בסידור סובר, שהקם לאחר חצות לילה יכול לברך "הנותן" ושאר ברכות השחר גם קודם עלות השחר, אפילו לא נתחייב בהם - כשיטת המקובלים.

ולכאורה דוחק לומר שזוהי שינת אדה"ז, כיון שאדה"ז כותב (בסידור) שהאפשרות לברך ברה"ש אחר חצות היא רק אם נתחייב בהם, ואם לאו ימתין עד עה"ש, והפירוש נתחייב בהם הוא שעשה הפעולות שעליהם מברך, ודוחק לומר שהפירוש נתחייב בהם לגבי הנעור הוא שנתחייב מצד שישן וצריך לברך מצד מנהג העולם, כיון שמצד זה לא נקרא שנתחייב בהן, וכן מדברי אדה"ז לפני כן לגבי הנעור כל הלילה משמע שנתחייב זה מצד הפעולות של האדם ולא מצד הזמן (וגם אחר עלות השחר צריך לברך לא מצד שנתחייב בהן אלא מצד הודאה על מנהג העולם). וכן משמע ממה שכתב בשו"ע שלו (סי' מו סע' ז, וסי' מז סוס"ז),

ער כל הלילה - יחכה עד שיאיר היום ויעשה צרכיו ויטול ידיו ויברך את כל ברכות השחר וברכות התורה.⁸⁶

מח. מכיון שאין אפשרות לטבול במקוה לתוספת טהרה קודם תפילת שחרית, אזי לימוד כמה משניות בסדר טהרות, ומה טוב במסכת מקוואות – מחליף זה.⁸⁷

חג הפסח

מט. המתכנן לטוס בימי חול המועד פסח, יכוון שאינו רוצה לקנות חלק החמץ שמחלקים בארוחות, או שיזמין רק מאכלים הכשרים לפסח. ואם בטיסה יושב ליד גוי, לא יאכל בשעה שהגוי אוכל את סעודתו, שמא יפול על שולחנו חמץ. אבל אין איסור לשבת לידו בשעה שאוכל.⁸⁸

חג הסוכות

נ. הנוסע במטוס בחול המועד סוכות, פטור מסוכה ומותר לאכול ולשתות חוץ לסוכה. ונכון להחמיר, אם אפשר, לאכול רק פירות וכדומה, שאין חיוב לאוכלם בסוכה.⁸⁹

וכן לגבי הנעור כותב אדה"ז "אם ישן בלילה ונתחייב בהן יכול לברך מיד שנתחייב בהן". ואם החיוב הוא מצד שישן וחיוב מיד מצד הזמן מדוע כתב "יכול לברך מיד שנתחייב בהן" ולא סתם "יכול לברך מיד" מזה מובן, שגם כשישן צריך לעשות פעולות כדי להתחייב ורק אז יברך.

אלא שאם שמע קול תרנגול קודם עה"ש גם בניעור כל הלילה יכול לברך "הנותן", כיון שנקרא שהתחייב בכרכה זו אע"פ שאת שאר הברכות יברך רק אחר עלות השחר (כיוון שלא נתחייב בהם). ולפי זה יוצא שגם מי שישן בשביל שיוכל לברך ברכת הנותן קודם עה"ש צריך להתחייב בכרכה ע"י שישמע קול תרנגול.

משא"כ שיטת המקובלים היא (ראה כה"ח סמ"ו אות מט וסמ"ז אות כט, ל) שאין צורך להמתין בכל ברה"ש אחר עה"ש, אלא אפשר לברך את כולם אחר חצות גם אם לא נתחייב בהם (וראה תהל"ד ס"ד סק"ו), אבל אדה"ז לא סובר כן אלא כדמשמע מהמג"א (סמ"ז סק"ג וראה לבוש שרד שם) שגם הקם משנתו יברך הנותן רק אם שמע קול תרנגול (ומכל מקום טוב לזהר לכתחילה לעשות כדברי המחבר (שם ס"ג) שגם אם שמע ימתין מלברך הנותן עד אחר עה"ש, ולזה אין אדה"ז חושש (ויש מפרשים (ראה ביאור הלכה שם ד"ה מברך) שגם למג"א אין חשש כלל לברך הנותן קודם עה"ש אם שמע קול תרנגול).

ועל פי כל זה יוצא שזה שנקט אדה"ז דווקא הדין בניעור, שאם שמע קול תרנגול יברך, זה לא לומר (כמ"ש בדובר שלום) שהקם מהשינה יברך גם אם לא שמע, אלא שאפילו הניעור אינו צריך להמתין לבוקר כמו בשאר ברכותיו, ודלא כהמחבר שמחמיר בקשר לברכה זו יותר משאר ברכות שתמיד מברכה רק ביום, אבל זה שצריך לשמוע קול תרנגול בשביל לברך קודם עה"ש גם הקם משנתו, זהו דבר ברור שכבר כתב זאת לפני"כ שבשביל לברך ברכה צריך להתחייב בה.

וכן יכול לברך את ברכת "רוקע הארץ על המים", אף שכרגע לא נמצא על הארץ (שו"ת רבבות אפרים ח"ג סמ"ז. שו"ת באר משה ח"ב ב סצ"א). אלא שכנ"ל יברך זאת דוקא אחר עלות השחר.

86 יש שמדלגים ברכת על נטילת ידיים ואלוקי נשמה, אבל מנהגנו לברך גם ברכות אלו (שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' כה. היכל מנחם ח"ב עמ' ריג. ובארוכה בקובץ בירורי מנהגים עמ' 90).

בנוגע לברכות התורה כתב אדמו"ר הזקן (סמ"ז ס"ז), שאם אפשר ישמע מאחר, אך בסידור השמיט זאת. ואף שמצד ברכות התורה אינו צריך להפסיק הלימוד כשמאיר היום בשביל לברכם, מ"מ צריך ליטול את ידיו מיד שמאיר היום (ראה קובץ בירורי מנהגים עמ' 83 ואילך).

87 אג"ק אדמו"ר הרי"צ ח"ב עמ' קמב. שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' צה.

88 נטעי גבריאל פסח ח"א פנ"ו ס"ח וס"ט.

89 נטעי גבריאל חג הסוכות פ"ס ס"ב. ושם כתב שאסור להתענות (אם מצטער) משום שמחת יו"ט. אלא שלפי זה צ"ע קצת מהלשון המובא ברוקח "חסידיים הראשונים היו מתענים על מצוה חביבה כגון לולב וכדומה" (שמשם המקור למנהגנו שלא לאכול קודם נטילת לולב ותק"ש). ולכאורה יש לומר שעד חצות היום אין שאלה בזה שאינו אוכל (כמ"ש אדמו"ר הזקן בסרפ"ח ס"א וסתק"ט ס"ח, ובפרט בראש השנה וכמ"ש בסתקפ"ד ס"ו), וגם אח"כ אם זה שאינו אוכל מחוץ לסוכה עונג הוא לו, לכאורה אין בזה שום חשש (וכמ"ש אדמו"ר הזקן בסרפ"ח שם).

נא. אתרוגים של שנת השמיטה - קדושים הם בקדושת שביעית, ואסור להוציאם מארץ ישראל לחוץ לארץ לצורך מסחר. אם הם של אוצר בית דין - יש המתירים להוציאם. ואתרוג יחידי מתירים להוציא, ובפרט אם יחזירו לארץ ישראל על מנת לבערו⁹⁰.

חנוכה

נב. הטס בחנוכה, אם יוצא מביתו אחר השקיעה, ידליק נר חנוכה בביתו⁹¹, ואם יוצא קודם לכן ויגיע למחוז חפצו קודם עלות השחר⁹², ידליק כשיגיע למחוז חפצו (ואם בני הבית נעורים ידליק בברכה), ואם לאו ידליק בשעת הטיסה (על כל פנים נר אחד). ואם משער שיצטרך (הוא בעצמו) לכבות את הנר תוך חצי שעה להדלקתו, ידליק בלי ברכה⁹³.

90 פסקי תשובות סתרמ"ט אות ז. ספר פירות שביעית פכ"ב סמ"ב ואילך. ובשנה שאחר שנת השמיטה, לא היו מביאים לרבי אתרוגים מכפר חב"ד (אוצר מנהגי חב"ד תשרי עמ' רמט).

91 ואם אינו יכול להמתין אח"כ חצי שעה - אין זה מעכב (בירורי מנהגים – מועדים עמ' 159). ובשעת הדחק יכול להדליק כבר מפלג המנחה (שו"ע סתרע"ב ס"א).

92 והאם יכול להדליק בתוך החצי שעה לעלות השחר - ראה בירורי מנהגים – מועדים עמ' 173.

93 פסקי תשובות סתרע"ז אות ג. נטעי גבריאל חנוכה פ"י ס"ו.

כשנמצא בחו"ל ורוצה להדליק בפני עצמו, יכוין שאינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקה שמדליקים בביתו, אבל מצד הדין יכול לצאת בהדלקת אשתו (אף שמדליקה הרבה זמן לפני שמגיע זמן ההדלקה בחו"ל, אבל יש חולקין על זה). ויש אומרים שאם (אשתו) מדליקים בביתו (וכיוונו להוציא) ידליק במקומו ללא ברכה, או שידליק לפני הזמן שמדליקים בביתו (משנ"ב סתרע"ז סקט"ז). הליכות ביתה סכ"ג ס"ז. פסקי תשובות סתרע"ז אות ב. נטעי גבריאל חנוכה פ"ט ס"ד).

וכל זה אם מדליקים במקום שבו מתאחסן, וכן אינו משלם על המקום, אבל אם אין מדליקים שם, או שמשלם על המקום, דינו כבעל הבית ומדליק בברכה אף אם אשתו מדלקת נר חנוכה בביתו (פסקי תשובות שם אות א').

וכן אשה או בת שאינה נמצאת בביתה (והמקום בו נמצאת אינו שכור לה, כנ"ל), יוצאת ידי חובה בהדלקה שבעלה או אביה מדליק גם עליה בביתה, ובמקום שנמצאת תשמע הברכות מאחר שמדליק, או שתראה נר דולק, ואם לאו תדליק בעצמה ללא ברכה, וכן אם לא מדליקים בביתה ואינה סמוכה על שולחן המארחים, צריכה להשתתף בהדלקת בעל הבית בפרוטה, או שיקנו לה חלק מהשמן (הליכות בת ישראל פכ"א ס"ו ואילך. פסקי תשובות שם).

אחר הטיסה

אמירת שלום

נג. נוהגים לומר לבא מן הדרך 'שלום עליכם', והוא משיב 'עליכם שלום'⁹⁴.

ברכת הגומל

נד. אחר טיסה ממושכת⁹⁵ מעל ים או מדבר וכדומה, יש לברך הגומל⁹⁶. ורצוי שלא יעברו שלשה ימים מאז הנחיתה. ולכן, אם נחת ביום שני, לא יחכה לקריאת התורה⁹⁷ של יום חמישי, אלא יברך לפני כן בפני עשרה⁹⁸.

נה. אם נוסע (והגיע למחוז חפצו) ומיד חוזר (תוך יום יומיים עד שלשה ימים) - נחלקו הפוסקים האם יברך הגומל במקום שהגיע. ואם עצר בדרך, לכל הדעות לא יברך, אפילו שוהה כמה ימים בדרך⁹⁹.

94) ראה הנסמן בפסקי תשובות סק"י אות ט. מנהג ישראל תורה שם אות ג. לקו"ש חכ"ה עמ' 165 ואילך.

אין להשכים לפתח חבירו ליתן לו שלום, או אפילו לומר לו בוקר טוב, קודם שיתפלל (שו"ע אדמוה"ז ספ"ט ס"ג), אבל (לאחר ברכות השחר וק"ש) מותר ללכת לבית חבירו שעומד לפני נסיעה כדי ליפרד ממנו וללוותו לדרכו. ובאביו או רבו, מותר אף לקבל פניהם בשדה התעופה, או ללוותם עד לשם (ויאמר להם צאתכם לשלום או בוקר טוב). להרים טלפון - אינו בכלל משכים לפתחו (פסקי תשובות ספ"ט אות יב והערה 137, 156. אשי ישראל פי"ג אות יב ואילך).

95) יש אומרים (שו"ת יבי"א ח"א או"ח סי"ג וח"ב ס"ד. שו"ת אז נדברו ח"ו סס"ו) דווקא בטיסה שיותר מ-72 (או 96) דקות. וכתב לי הרב רסקין (לונדון) דמנהגם לברך הגומל גם על טיסה מלונדון לפריז שבצרפת (שהיא פחות מ-72 דקות, אלא שיש ביניהם רצועה של ים).

ובהתקשרות גליון תרסו מובא בשם הרב גרונר, שהמנהג הוא שבתוך ארצות הברית, אפילו לאחר טיסה מאוד ממושכת, לא מברכים (כך שמע מפי הרבי, עיי"ש), כיון שהמטוסים עכשיו שונים מאלו שהיו פעם ואין סיכון מצד עצם הטיסה (שם גליון תשא, שכך הורה הרבי לאחר החסידים). וזהו כשיטת רוב הפוסקים (ראה פסקי תשובות סרי"ט אות ד) שאין לברך הגומל על טיסה לבד (מטעם הנ"ל) אלא בצירוף שהטיסה היתה מעל ים וכדומה.

96) שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' ריז. פסקי תשובות סי' ריט אות ד.

ובשערי הלכה ומנהג ח"א עמ' ריח (מאג"ק חכ"ד עמ' רסח) כתב, שצריך עיון גדול מדוע אין נוהגים את מ"ש אדה"ז בשו"ע מהדו"ב סו"ס א' לומר את פרשת קרבן תודה מיד שנתחייב בו. וכן צריך להפריש צדקה לצרכי רבים.

97) למרות שנהגו לברך אחר קריאת התורה (אדה"ז סדר ברה"ג פי"ג ס"ב). ויש שכתבו (ראה שערי אפרים ש"ד סכ"ז. משנה ברורה ביאור הלכה סקל"ז ד"ה בשבת ויו"ט), שכדאי שהמברך הגומל יעלה לתורה, ואינו חובה. ובספר באהלך באמיתך פכ"ג סנ"ז כתב (- עפ"י החת"ס) שבדרך כלל נהגו לברך הגומל מיד ר' עלייתו לתורה עפ"י הפסוק "ויזבחו זבחי תודה" (עלייתו לתורה שבמקום קרבן), ואחר כך "ויספרו מעשיו ברינה" (- ברכת הגומל).

98) סדר ברה"ג פי"ג ס"ב וס"ה (שאינן מונים בזה שלשה ימים מעת לעת). ובפסקי תשובות (סרי"ט אות יד) מביא מהשערי אפרים (ש"ד סכ"ז) שהמנהג הפשוט להמתין לקריאת התורה, אפילו יעברו שלשה ימים. אלא שיש להעיר ממענה של הרבי (בנוגע לשמיעת ההפטרה): "ואף שהשערי אפרים כתב שהעולם מקילין... הרי לא הובא בשולחן ערוך אדמוה"ז דעה זו, ואפילו בקצור שולחן ערוך ובמשנה ברורה לא הביאה" (אוצר המלך עמ' 239).

בדיעבד - יש לו תשלומין כל זמן שירצה (שם). ויש אומרים (ערוה"ש סרי"ט ס"ז) שיכול לברך עד הזמן שישכח מהעניין. ובפסקי תשובות שם הערה 95 כתב שאפ"ל שזהו הפירוש של "כל זמן שירצה" - שרוצה לברך מצד השמחה, ולא ששכח כבר מהעניין לגמרי.

99) פסקי תשובות שם אות ז.

נו. נשים יכולות לברך הגומל, אבל המנהג בפועל הוא שאינן מברכות (משום צניעות)¹⁰⁰.

בן חו"ל הנמצא בארץ ישראל ובן ארץ ישראל הנמצא בחו"ל

נז. התחיל לומר ותן טל ומטר בארץ ישראל אחר ז' מרחשוון וטס לחוץ לארץ קודם שהתחילו שם לשאול על הגשמים, ימשיך לומר כן גם בחוץ לארץ, אבל בחזרת השליח ציבור (בתור שליח צבור) יאמר כהציבור¹⁰¹.

ויש אומרים שאם בכוונתו להשתקע בחוץ לארץ (לפחות שנה) יאמר כבני חוץ לארץ¹⁰².

נח. בן ארץ ישראל הנמצא בחוץ לארץ ב' מרחשוון - ינהג כבני חוץ לארץ, ולא יתחיל לשאול על הגשמים. ובן חוץ לארץ הנמצא בארץ ישראל ישאל כבני ארץ ישראל¹⁰³.

נט. הבא מחוץ לארץ לארץ ישראל ובארץ ישראל קוראים פרשה מאוחרת יותר ממה שקוראים בחוץ לארץ (כגון ששביעי של פסח או שחג השבועות חלו ביום ו') - אם הם מניין (או ששה¹⁰⁴), ישלימו הפרשה הקודמת והעולה רביעי יקרא בסוף הפרשה הקודמת ובתחילת הפרשה של השבוע כדי לחברם יחד¹⁰⁵.

99) סדר ברה"נ פי"ג ס"ג. שערי הלכה ומנהג ח"ה עמ' ס. כיצד נחנך את ילדנו ח"א עמ' 70. פסקי תשובות סרי"ט אות

וצריך עיון על המסופר בחוברת והגדת לבנוך (נספח לשבועון כפר חב"ד חה"פ ה'תשס"ז והובא גם בהתקשרות גליון תרפג), שהרבי אמר ליולדת לברך הגומל (וכן יש רבני חב"ד שמורים בפועל לאשה לברך הגומל), וזה בניגוד לפעם אחרת שבו אמר הרבי "היכן מצינו שאשה תברך הגומל". ואולי י"ל שבמקרה הא' נשאל הרבי מתי תברך, משא"כ במקרה הב' נשאל הרבי אם תברך. וראה בחוסן ישועות עמ' צג, קיא. אלא שיש להעיר שגם (בני אשכנז) הנוהגים שאשה מברכת הגומל אחר לידה, מ"מ סוברים שבמקרים אחרים (כמו בנדוד"ד) אינה מברכת (פסקי תשובות סרי"ט אות י').

100) קצות השולחן סכ"א ס"י.

101) שולחן ערוך הקצר פ"א ס"ח. אשי ישראל פכ"ג ס"ח (אלא שמדבריו משמע שזהו דווקא אם נשאר בחו"ל כמה שנים). ולכאורה אפ"ל שכן הוא גם דעת הרבי, על פי מ"ש בשערי הלכה ומנהג (דלקמן) שבן א"י הנמצא בחו"ל יעשה כמנהג המקום (גם) משום "לא תתגודדו" (וראה מ"ש בקובץ הערות ישיבת חב"ד צפת גליון סו, מדוע שייך כאן "לא תתגודדו" אף שהתפילה נאמרת בלחש). וא"כ כך צ"ל גם בנדון דידן, שיעשה כאנשי המקום. אלא שיש לחלק שכיוון שבנדוד"ד כבר התחיל לשאול בא"י, אינו יכול להפסיק. ובפסקי תשובות סק"ז אות ג כתב שבכל מקרה (גם אם נוסע ליותר משנה) אם התחיל לשאול בא"י לא יפסיק, אלא א"כ משתקע בחו"ל יחד עם בני ביתו (למשך שנה ויותר).

וכל הדין הנ"ל הוא דווקא כבן א"י שהתחיל לשאול בא"י ונסע לחו"ל, אבל כבן חו"ל שהתחיל לשאול בא"י וחזר לחו"ל ינהג כבני חו"ל, ויש אומרים שימשיך לשאול בשומע תפילה (פסקי תשובות שם ובלקט ציינים והערות לשולחן ערוך אדמו"ר הזקן השאיר דבר זה בצ"ע).

102) שערי הלכה ומנהג ח"א עמ' קנח. וכתב שם שכן כתבו רוב האחרונים, והקצות השולחן שם. ונשאר בצריך עיון גדול מדוע לא כתבו שבן ארץ ישראל הנמצא בחוץ לארץ ישאל על הגשמים בשומע תפילה. ויש להעיר שבאשי ישראל (פכ"ג ס"ז) ובפסקי תשובות (שם) אכן מביאים דעות שסוברות שאם דעתו (של בן א"י) לחזור לא"י ישאל בשומע תפילה. ולהעיר גם מספר השיחות תשנ"ב ח"ב עמ' 461.

103) פסקי תשובות סקמ"ג אות ד.

104) קצות השולחן ספ"ד סק"ח (כך כתב לגבי צבור שלא קראו קרה"ת באחד השבתות ורוצים להשלים, אבל לגבי הבאים מחו"ל כתב שיש לעיין אם צריכים להשלים).

יש אומרים שכהן יקרא את כל הפרשה שצריך להשלים עם עוד שלשה פסוקים (לפחות) מהפרשה הנוכחית¹⁰⁶. וכן לגבי שניים מקרא ואחד תרגום יקראו את שתי הפרשיות¹⁰⁷.

ס. בן ארץ ישראל שיצא לחוץ לארץ וקוראים שם פרשה שקראו בארץ ישראל שבוע שעבר, אין צריך לקרות עוד הפעם הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, אבל קריאת התורה מחוייב לשמוע למרות שכבר שמעה בארץ ישראל¹⁰⁸.

סא. לגבי יום טוב שני של גלויות לבן חוץ לארץ הנמצא בארץ ישראל - יש מרבני אנ"ש שפוסקים לנהוג תמיד יום אחד, גם כשחוזרים לחוץ לארץ באמצע חול המועד, וכן בן ארץ ישראל הנמצא בחוץ לארץ ינהג שני ימים, חג כבני חוץ לארץ¹⁰⁹.

יש אומרים¹¹⁰, שכל זה הוא רק כאשר בא עם בני משפחתו, אבל אם בא יחידי (ודעתו לחזור) ינהג כמנהג המקום שיצא משם¹¹¹.

סב. המבקר בארץ ישראל צריך לנצל זאת לברכת תרומות ומעשרות (ומצוות התלויות בארץ), וכן להוסיף בכל יום בתורה ומצוות¹¹².

105) בין פסח לשבועות פ"ד ס"ו. נטעי גבריאל פסח ח"ג פ"מ. ובפסקי תשובות (סי' קלה אות ד) כתב שיש להעדיף שיטה זו, כי גם שיטה א' תודה שאפשר לעשות כן (משא"כ להיפך).

ועצ"ע האם יש אפשרות שמניין בני חו"ל ימשיכו לקרוא כהפרשה שקוראים בחו"ל עד הזמן שבו מתאחדים עם הפרשה שקוראים בא"י, ומעיון בשו"ת קנין תורה ח"ו סי"ב ושו"ת בצל החכמה ח"א סימן ב' ואילך נראה שהשואלים שבאו מחו"ל היה קשה להם להמשיך לקרוא כמה שבועות כקריאת חו"ל (ומזה נראה שחשבו שיש אפשרות לעשות כן אלא רק שזה קשה לביצוע), אבל תשובת הפוסקים היא שבשבת הקרובה יתאחדו עם הקריאה של א"י (כמ"ש בפנים), ואפילו בדרך (במטוס) צריכים לקרוא בא"י, וא"כ אין עדיפות להמשיך לקרוא כח"ל, ואדרבא לכאורה נראה שאין לעשות כן, כיון שזה שיש אפשרות לקרוא את הפרשה שהחסירו הוא רק עניין של השלמה בלבד, ולפי"ז ודאי שאין להמשיך את עניין ההשלמה על כמה שבועות. אלא צריך לעשות כמו שנהג הצבור בו הוא נמצא - בני א"י. וכ"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ו סנ"ח.

גם יש לעיין האם ניתן להשלים הקריאה גם כאשר קוראים בא"י פרשיות מחוברות, או שרוצים להשלים פרשיות מחוברות, שהרי יש פוסקים שסוברים שאין אפשרות להשלים פרשה במקרה זה (קצוה"ש ממג"א סקל"ה. אבל יש הרבה פוסקים שמתירים, ראה בכ"ז בכה"ח סקל"ה אות ה', בין פסח לשבועות פ"ד הערה ז' ושו"ת באר משה ח"ז עמ' רי"ג). ואולי לפי אופן ההשלמה שעושים - שראשון קוראים את כל מה שהחסירו, וגם מהפרשה הנוכחית עד שני, כולם יודו שאפשר לעשות כן (ראה כה"ח שם שכתב כן בשם 'פתח הדביר' ח"א סקל"ה אות ד').

106) פסקי תשובות סרפ"ה אות ב. וכן בנוגע לחת"ת צריכים להשלים עד המקום שאוחזים בא"י. רק שצ"ע מתי יעשו זאת - ביום שמגיעים לארץ, או בשבת, שאז יקראו את הפרשה הישנה והחדשה. ומסתבר כצד הראשון.

107) שם. ועצ"ע מה יעשו בנוגע לחת"ת - האם יאמרו שוב את מה שכבר אמרו בא"י (ולכאורה מסתבר שכן). ובשו"ת באר משה ח"ז עמ' רי ואילך דן באריכות בנוגע לבן חו"ל שנמצא בא"י ולהיפך כשקריאות התורה שונות, ומשם תדון לכאן.

108) המקור לכך הוא ממ"ש אדמו"ר הזקן מהדו"ב ס"א ס"ח (לגבי בני א"י הבאים לחו"ל) וסי' תצו סי"א (לגבי בני חו"ל הבאים לא"י) וכך פסק (לגבי בני א"י הבאים לחו"ל) בשער הכולל פ"א ס"ב.

פעם הורה הרבי לשאול בעניין זה רב, ואמרו לו את מ"ש בשער הכולל, והרבי ענה: הרי לא אמרתי איזה רב לשאול, ויכולים לבחור את הרב בעל שער הכולל, שהרי הוא היה רב (המלך במסיבו ח"ב עמ' רה).

109) ראה בארוכה קונטרס יו"ט שני של גלויות להרב רסקין (לונדון), נדפס בספרו 'נתיבים בשדה השליחות' עמ' ק' ואילך (ומסתמך שם בעיקר על ספר התוועדויות תשד"מ ח"ג עמ' 2009 ושם עמ' 2089). וראה גם בספר מגדל דוד ח"ד עמ' 115. ויש להעיר ג"כ ממה שהורה הרבי לועד כפר חב"ד (היכל מנחם ח"ג עמ' נד) שלא יעשו כינוסים ביום א' דחזה"מ, אם יש חשש שבין הבאים יהיו גם מבני חו"ל, שצריכים לשמור יומיים חג.

110) ובחו"ל לא יעשה מלאכה ביו"ט שני ויניח תפילין בצניעא ויתפלל תפילה של חול, והבאים לרבי ונוהגים כבני חו"ל יש להם על מה שיסמוכו (ויתיעץ בזה כל יחיד עם רב מורה הוראה - נתיבים בשדה השליחות עמ' קנג).

111) שערי הלכה ומנהג ח"ד עמ' רכה. דבר מלך עמ' 22. וראה בארוכה בכ"ז בהתקשרות גליון תשנט עמ' 8 ואילך.

סג. המבקר בארץ ישראל יסדר שלא יהיה שם שלושים יום רצופים (אפשר להפסיק בינתיים על ידי ביקור באילת וכיוצא בזה, שהיא מחוץ לגבולות ארץ הקודש)¹¹³.

סד. בן ארץ ישראל הנמצא בחוץ לארץ בחג הפסח צריך לכתחילה למכור את חמצו שבארץ ישראל קודם זמן האיסור שבארץ ישראל, ובן חוץ לארץ הנמצא בארץ ישראל צריך למכור את חמצו שבחוץ לארץ קודם זמן האיסור שבארץ ישראל¹¹⁴.

קו התאריך

סה. לכתחילה אין לעבור את קו התאריך (בטיסה) בימי ספירת העומר. אם עבר, ימשיך את הספירה שלו לפי הימים שלו (וישמע הברכה מאחר), וכן יחוג את חג השבועות (בצנעה) לפי יום החמישים לספירה שלו, אבל לגבי שמירת שבת ושאר ימים טובים יעשה כמנהג המקום¹¹⁵.

* * *

נסיים בדברי הרבי¹¹⁶

"וכל בני ישראל . . בכל מקום שהם . . נלך "וארו עם ענני שמיא" (על דרך שטסים במטוס ועוד יותר מהר¹¹⁷) לארצנו הקדושה בירושלים עיר הקודש להר הקדש לבית המקדש השלישי".

112) שערי הלכה ומנהג ח"ה עמ' ערב. אג"ק ח"ח עמ' תד (וראה שו"ע אדמו"ר הזקן סתכ"ט ס"ה). ושמעתי שזהו הטעם שביקרו של הרבי הרי"צ בארץ הקודש היה פחות מ-30 יום, כדי שלא תהיה שאלה של יציאה מא"י. וכך מטעם זה השלוחים שבאו לארץ הקודש בשנת תשט"ז לא שהו בארץ 30 יום (ראה התוועדויות תשט"ז ח"ב עמ' 357 הערה 253 ושם ח"ג עמ' 28). אלא שיש להעיר, שפעם נימק הרבי מה שאינו מבקר בארץ הקודש - שמי יתיר לו אח"כ היציאה, א"כ לא סמך על ההיתר של יציאה קודם 30 יום.

113) פסקי תשובות סתמ"ג אות א (כל זה אינו מתייחס לאוסטרליה וכדומה, שבהם יש להחמיר כזמן מקומם). ולגבי זמן קניית החמץ אחר הפסח, כתב שם (סתמ"ח אות כז) שאין בזה חשש, כי כל אחד זוכה בחמץ בחזרה כאשר הוא מעוניין בכך, אלא שיש רבנים שמתנים זאת בפירוש עם הגוי שאינם קונים עכשיו בחזרה את החמץ עבור בני חו"ל. עיין שם.

114) שערי הלכה ומנהג ח"ב עמ' קמח ואילך. ולגבי ספירת האשה שבעה נקיים - תספור לפי הימים שלה ולא לפי המקום (טהרה כהלכה פי"ז סכ"ט). ולכאורה כן הוא גם לגבי עונה בינונית, שהספירה היא לפי הימים שלה. ולגבי ווסת החודש צ"ע, כיון שמה שקובע הוא היום בחודש (ובפרט לשיטת הצ"צ שאם חל בל' בחודש ואין ל' בחודש הבא מתבטל החשש), וא"כ יש להסתפק האם מסתכלים על התאריך החדש, או שנאמר שכיון שכבר נקבע לתאריך מסויים, אינו מתבטל. ועיין בזה ובעניין קו התאריך והמסתעף בספר תאריך ישראל (ובהערות 61, 62 דלעיל).

115) שיחת כ"ו ניסן ה'תנש"א (התוועדויות ח"ב עמ' 108 - מוגה).

116) ובשיחת כ"ו אדר ה'תנש"א (התוועדויות שם עמ' 401): כל בני"מ ביאם הקב"ה עם ענני שמיא ללא צורך באוירונים וכיוצא בזה, כיון שע"י ענני שמיא (העננים של הקב"ה) באים במהירות גדולה יותר וללא טירחה.